БУХЫ ОРОНУУДАЙ ПРОЛЕТАРИНАР, НЭГЭДЭГТЫ!

43-дахи жэлээ гарана.

БУРЯАД ҮНЭН

КПСС-эй Буряадай обкомой, Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй, Министрнүүдэй Соведэй орган

№ 164 (11150) | 1966 оной июлиин 13, среда | Сэн 2 мүнгэн

Нooһo угаадаг фабрика. Нooһo тушаан абадаг цех.

Баруун гарай дээдэ зураг: нooһоной шанар шалгадаг лаборатори соо. Зүүн гарһаа: лаборантка Мария Симонова, инженер-лаборантка Любовь Кобелева гэгшэд нooһo шалгана. Зүүн гарай дээдэ зураг: нooһые класс классарнь илгагшад (зүүн гарһаа) С. Москалева, Э. Лумбунова, Н. Тугушева, Д. Киселева. Доодо зураг: Агаһаа ерэһэн нooһон буулгагдана.

П. БУРМАКИНАЙ фото.

* * *

КПСС-эй ЦК-да, СССР-эй МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДТЭ

КПСС-эй ЦК-гай Политбюро, СССР-эй Министрнүүдэй Совет 1966 оной июлиин 4-һөө 7 хүрэтэр Бухарестдэ болоһон хани барисаатай, харилсаа холбоотой, харилсан туһалалсадаг байха тухай Варшавска договорто хабаададаг гүрэнүүдэй Политическэ консультативна комитедэй зүблөөндэ, Экономическа харилсан туһалалсалгын соведэй гэшүүн оронуудай коммунис болон хүдэлмэришэнэй партинуудай хүтэлбэрилэгшэдэй, правительствануудай толгойлогшонорой уулзалгада хабаадаһан Советскэ Союзай делегацинуудай хүдэлмэри тухай тоосоое зүбшэн хэлсэбэ.

Мүнөө сагай уласхоорондын байдалда хабаатай тон шухала асуудалнуудые — Европодо эб найрамдал, аюулгүй байдал хангалгын асуудалнуудые, Вьетнамдахи США-гай эзэрхэг түримхэй ябуулгаһаа уламжалан бии болоһон байдалые зүбшэн хэлсэһэн Политическэ консультативна комитедэй зүблөөнэй шиидхэбэринүүдые Советскэ Союз ехэ удха шанартайда тоолоно.

Европодохи амгалан, аюулгүй байдал бэхижүүлхэ тухай Декларацида Варшавска договорто хабаададаг гүрэнүүдэй бата нэгэдэлэй гэршэ, Европодохи империализмын эзэрхэг түримхэй түсэб таһалдуулхын түлөө тэмсэлэй талаар һанал нэгэтэй байһанай гэршэ болоно гэжэ КПСС-эй ЦК-гай Политбюро, Советскэ правительство ехэ хангагяар тэмдэглэнэ.

США-гай империализмын зүгһөө дэмжэгдэдэг Баруун Германиин милитарис, үһөө нэхэгшэ бүлэгүүдэй гарта ядерна зэбсэгэй орохо арга боломжые хаһан зайсуулха гээшэ Европо дээрэхи эб найрамдалай, аюулгүй байдалай аша туһада бэелүүлэгдэхэ ёһотой гэһэн, территориин талаар тэдэ бүлэгүүдэй хантэрхэн шуналхайралга эрид шууд буруушаагдаха ёһотой гэһэн зүблөөндэ хабаадагшадай һанал бодолые Советскэ Союз тон зүбтэ тоолоно.

Европын гүрэнүүдэй хоорондохи мүнөөнэйнь хилэнүүдэй, тэрэ тоодо бэеэ даадаһан Германиин Демократическа Республикын, Польшын, Чехословакиин хилэнүүдэй, хубилашагүй бэхи байлга Европын аюулгүй байдал хангаха гол нүхэсэлнүүдэй нэгэн болоно, империализмын, һархис этэгээдүүдэй зүгһөө үүдхэгдэһэн эзэрхэг түримхэй али бүхы ябуулгые бута сохихоор шиидэнхэй байһанаа зүблөөндэ түлөөлэгдэһэн бүхы гүрэнүүд лаблан мэдүүлнэ гэжэ Декларацида гар табигша бүхы гүрэнүүдэй нэгэн һаналтайгаар мэдүүлһые КПСС-эй ЦК, СССР-эй Министрнүүдэй Совет тон хангагяар угтаһанаа элирхэйлнэ.

Советскэ Союз Европодо эб найрамдал хангалгын талаар зүблөөндэ хабаадагшадай хараалан тодорхойлһон программые дэмжэнэ, Европодохи аюулгүй байдал батадхаха оно мүрые бусад гүрэнүүдтэй хамта бэдэрхэ, Европоёо үрэ ехэтэй харилсаа холбооной түби болгохын тула, бүхы дэлхэй дээрэ амгалан тайбан байдалай тогтонижолгын, үгээ ойлголсолгын хүсэтэ нүхэсэл болгохын тула шухала бүхы юумэ хэхээр шиидэнхэй байна.

Вьетнамда эсэргүү Америкын Холбоото Штадуудай эзэрхэг түримхэй ябуулгатай дашарамдуулан, Варшавска договорто хабаададаг оронуудай зүблөөндэ хабаадагшадай нэгэн һаналтайгаар баталан абаһан мэдүүлгэ Советскэ Союзай зүгһөө бүрин һайшаагдажа, эрид дэмжэгдэжэ байна. Энэ мэдүүлгэһээ эшэ үндэһэтэй, баатар габьяата вьетнам арадые дэмжэхэ шухала бүхы хэмжээнүүдые абахыень, тэрэ тоодо Вьетнамдахи дайнай улам һужэржэ байһан ябадалаар үүдхэгдэһэн эрилтэ хэрэгцээнүүдые хараада абалсан, американска эзэрхэг түримхэй ябуулгада харюу үгэхын тула шухала экономическа ба сэрэгэй туһаламжа үзүүлхэ ябадалтай холбоотой бүхы хэмжээ абаха тухай заабаринуудые КПСС-эй ЦК-гай Политбюро, Советскэ правительство зохихо совет зургаануудта үгөө.

Экономическа харилсан туһалалсалгын соведэй гэшүүн оронуудай коммунис, хүдэлмэришэнэй партинуудай хүтэлбэрилэгшэдэй, правительствануудай толгойлогшонорой уулзалгын үедэ зүбшэгдэһэн һанал бодолнуудые, оронуудайнгаа аша туһада, дэлхэйн социалис байгуулалтые бэхижүүлхын тулада экономическа харилсаа холбоогоо улам үргэдхэхэ гэһэн адэнэй нэгэн һаналта хүсэл эрмэлзэлгые КПСС-эй ЦК-гай Политбюро, Советскэ правительство ехэ удха шанартайда тоолоно.

КПССэй ЦК-гай Политбюро, СССР-эй Министрнүүдэй Совет Политическэ консультативна комитедэй зүблөөндэ, СЭВ-эй гэшүүн оронуудай коммунис, хүдэлмэришэнэй партинуудай хүтэлбэрилэгшэдэй, правительствануудай толгойлогшонорой уулзалгада хабаадаһан совет делегацинуудай ажал ябуулгые бүрин һайшаана, тэдэ абтаһан шиидхэбэринүүдые социалис оронуудай бата нэгэдэлэй, нягта эмхидэлэй улам бэхижэжэ байһанай шэнэ шухала гэршэ мүн гэжэ сэгнэнэ.

РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Указ

РСФСР-эй Верховно Соведые зарлаха тухай

РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиум ингэжэ **тогтообо**: Россин Совет Федеративна Социалис Республикын зургаадахи зарлалай Верховно Соведэй долоодохи сессиие 1966 оной августын 16-да Москва хотодо зарлаха.

РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ Н. ИГНАТОВ.

РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Секретарь С. ОРЛОВ.

Москва, 1966 оной июлиин 11.

Монгол арадай һайндэрэй хүндэлэлдэ

МОСКВА, июлиин 11. (ТАСС). Совет арад, тэранэй Зэбсэгтэ Хүсэнүүд Монгол оронда арадай революциин болоһоор 45 жэлэй ойе баяртайгаар ёһолон тэмдэглэжэ байна. Энэ һайндэрэй хүндэлэлдэ зорюулагдаһан суглаан Совет Армиин М. В. Фрунзиин нэрэмжэтэ Центральна байшангай заал соо нээгдээд, Москвагай ажалшадай түлөөлэгшэд, граждан ба Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнуудай солото сэрэгшэд, ниислэл хотын гарнизоной солдадууд ба офицернүүд хабаадаба. Монголой посольствын хүдэлмэрилэгшэд, совет сэрэгэй академинүүдтэ һуража байгшад — Монголой Арадай армиин офицернүүд хабаадаа.

1921 ондо Монголой газар дээрэ болоһон байлдаануудта хабаадагшад: бригадын штабай начальнигай туһалагша ябаһан, мүнөө отставкада гаранхай генерал-майор А. Кислов, корпусой штабай начальник ябаһан, мүнөө отставкада гаранхай генерал-майор Г. Чермесинов гэгшэд аха дүү ороной алдарта түүхэ тухай, монгол арадай дайсадта эсэргүү добтолгонууд ба тулалдаанууд тухай хөөрэбэ.

Совет-монгол хани барисаанай бүлгэмэй правлениин гэшүүн, СССР-эй Наукануудай академиин Азиин арадуудай институдай эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэ Л. Гатауллина 45 жэлэй турша соо МНР-эй ажалшадай туйлаһан амжалтанууд тухай хэлээ.

МНР-һээ СССР-тэ байдаг посольствын хоёрдохи секретарь З. Тудевдорж үгэ хэлэхэ зуураа, монгол арадта совет арадай аха дүү ёһоной үнэн һайхан туһаламжа үзүүлдэг тухай тэмдэглээд, эдэ бүгэдынь түлөө халуун баяр баясхалан хүргэбэ.

ҺҮРИНҮҮД БОДОЖО ЗАХАЛБА

Үбһэ хуряалга совхозой 1-дэхи фермэдэ, лугомелиоративна отрядта урагшатайгаар ябуулагдана. Жэшээнь, лугомелиоративна отрядай хүдэлмэришэд 50 гектарай ногоо сабшаад, түрүүшын һүри табиба.

Һүүлэй мэдээгээр совхознай 126 гектарай ногоо сабшаад, тэрэнэйнгээ 80 гектарыень тармаад, 124 цетнер үбһэ һүрилбэ. Бүхыдөө энэ хүдэлмэридэ 11 звено гаранхай. Гол сабшалангай ногооной ургажа хүсэхэ тудам звенонууд нэмэжэл байха. Мүнөө жэл бүхыдөө 19 звено үбһэ хуряалгада хабаадахаар хараалагданхай.

Мүн совхозой хүдэлмэришэд силос даралгадаа эршэмтэйгээр бэлдэжэ байна. Тус бүридөө 1200 тонно силос багтаха хоёр траншей бүтээгдээд, үшөө тиимэ нэгэ траншей баригдажа байнхай.

Н. МЕЛЬНИКОВ,
Сэлэнгын совхозой директор.

7 КИЛОГРАММ — ЭРХИМ ДАА

Энэ үглөөгүүр оршон тойрон харахада, хуу баран үүлэ манаар бүрхөөгдэнхэй, жэгтэй һэрюун ами ороод байба. Һэбһабхан һалхин үлеэнэ. Шэбэнүүр жэжэхэн бороо шэдэрнэ.

Иигээд арюун тунгалаг хурын уһанда сүршэгдэһэн сэл ногоон зүлгэ бэлшээри дээгүүр хүн сагаан һүрэг хонид хушуурaн бэлшэнэ. Тэдэнэй хойноһоо дахаад ябаһан елэгэр хара суба нэмэринхэй, табяад наһанай хүн маанадта дүтэлэн ерэбэ.

— Амар сайн, Лубсан-Цырен!

— Сайн даа... «Орохо тэнгэри орой соорхой» гэжэ мүнөөгүүр үшөө сэлмээдхихэ янзагүй байна гү даа? — гээд тэрэ хүн огторгой өөдэ шэртэн харапан бэеэрээ, — нүхэд, юрэдөө, ургасын амин дээрэ алтан бороо оробо гээшэ. Энэ убаһаг болохоһоо урид хонидойнгоо нooһo хайшалжа, һаяпай сүлөө тухагүй байгдаба. Одоошье һэбхыһэнээ һэб дараад, хонидтоео хамта тэниижэ ябана гээшэ хаб гэбэ.

— Иихэдээ хонидоо бултыень хайшалжа дүүргэбэ ха юм та? Тиигэбэл хэды шэнээн хэшэгтэ хүртэһэнөө хөөрэжэ үгыт, — гээд Ивалгын туршалгын жэшээтэ ажахын 3-дахи отделениин ахалагша хонишон Лубсан-Цырен Эрдынеевые гуйбабди.

— Минии хаража байһан хонидой хойноһоо Буряадай хүдөө ажахын туршалгын станциин эрдэмтэн-зоотехнигүүд тусгаар анхарал табижа байдаг. Юундэб гэхэдэ, бултадаа шахуу һайн үүлтэрэй залуу хонид юм. Эдээнһээ абтаһан хурьгад дам саашадаа һайн үүлтэрэй хони үдхэхын тулада тараагдаха юм гэдэг.

Манай отарын хонид мүнөө зун анха түрүүшынхеэ хээлитэй болгогдохо түсэбтэй, — гээд нүхэр Эрдынеев хөөрөөгөө үргэлжэлүүлнэ. — Нёдондо түлгэ байхадаа, толгой бүриин 4 килограмм шахуу нooһo үгэһэн юм. Теэд, мүнөө жэлдэ зуһаг болоод байхадаа, эрхимынь 7 килограмм хүрэтэр нooһон гараба. 1965 ондо бүхыдөө 27 центнер нooһo тушааһан байгаа һаа, энэ зун 32 центнер нарин пайхан нooһo хайшалжа абаад тушаабабди.

Тиигээд ерэхэлээрээ, үнгэрэгшэ жэлэйхиһээ 5 центнер нooһон ехээр абтаа гээд энэ нүхэр дүүргэбэ.

Нүхэр Эрдынеев гэр бүлөөрөө хамта 640 толгой хони өөрынгөө харууһанда даажа абанхай. Тиин хабарай хагсуу һалхиндашье, зунай ааяма халуундашье зүрхэсэнгүй, бэлшээриин һайниие бэдэрээд лэ, хабаржаан — намаржаанда нүүжэ байрладаг. Тиигэжэ хони малаа ходо таргалуулжа, хүшэ һайнтай байлгадаг. Тиимэл хадаа хонидһоо нooһo ехээр хайшалжа абаха аргатай болоно гээшэ.

В. ГАЛДАНОВ.

Доодо-Ивалга.

РЕПОРТАЖ

АЖАЛАЙ ХАЛУУН ХАҺА

НООҺО тушаан абадаг, хадагалдаг цехэй ажалай эгээл сүлөө забдагүй саг тулажа ерэбэ. Республикымнай колхоз, совхозуудһаа, хүршэ Шэтын областьһоо «сагаан алтан» асарагдажал байна.

Цехэй начальник Василий Яковлевич Казанков обоолоотой мэшээгүүдые заажа, эдэ үдэрнүүдтэ ямар ажахынуудһаа нooһоной тушаагдаһан тухай хөөрэнэ. Теэд тэрэнэй ажал хэрэг тухайгаа, хүдэлмэришэд тухайгаа ябангүй хөөрэхэ сагынь үгы. Хүнүүд асуудал, гүйлтатайгаар начальнигтаа хандана, дары шиидхэхэ асуудал табина. Хөөрэжэ эхилхэтэйнь сасуу ямар нэгэ хүндэ харюусаха, захяа заабари үгэхэл хэрэгтэй болоодхино.

— Вагонуудһаа нooһo хэзээ буулгажа эхилхэбибди?

— Кабинедтээ орохо болоо гүт? Нooһo тушаажа абаһан фактурада гар табиха, тамгалха хэрэгтэй.

— Бидэ хоёр нэгэ халаанда хүдэлхэ дуратайбди. Болохо гү?

Олон асуудалда харюу үгэхэ, олон хүнэй хэрэг шиидхэхэ хэрэгтэй. Халуун хаһын, сүлөөгүй байдалай гэршэ. Нooһo тушаан абалгада эртээнһээ бэлдэбэшье, хэхэ бүхы ажалаа тодорхойлхонь бэрхэтэй.

— Хүлисыт. Манай ажалнай иимэ. Саг зуурын сүлөө забдагүй саг ерээ. Хүдэлмэришэднай олон болонхой.

Цехэй начальнигтай хамта тэрэнэй хүтэлбэрилдэг ажахыгаар ябажа хөөрэлдэнэбди, ажалтайнь танилсанабди.

Ашаатай вагонууд жэрылдэнэ. Яһала олон. Арбаа нэгэн вагон. Ашаа буулгагшад бригада бригадаараа нooһотой мэшээгүүдые вагонуудһаа буулгажа, шэгнүүр дээрэ табина. Александр Емельянов, Виктор Букерт, Иван Жигарев гэгшэдэй даадаг бригаданууд 20 тонно ашаатай нэгэ вагонһоо хоёр час соо ашаа буулгаха даабаряа 1,5 час соо дүүргээдхибэ. Нooһo шэгнэдэг эхэнэр мэшээг дээрэ тэмдэглэгдэһэн тоонуудые харалсажа байгаад, эндэхи шэгнүүрэй тоо бэшэнэ. Мэшээгүүд дээрэ дээрээ обоологдон табигдана.

Нooһo шалган абаха тушаалтай хүдэлмэрилэгшэд тэрэ обоолоотой мэшээгүүд дээрэ мүн лэ өөрынгөө тэмдэг табина. Һүүлээрнь иимэ тэмдэгэй ёһоор тэрэ мэшээг сооһоо нooһон абтажа, шанарай, сортын талаар, ямар үнгэтэй байһаниинь шалгагдаха. Мэшээг бүхэндэ дунда зэргээр 100 килограмм нooһон. Нэгэ вагон соо ондо ондоо ажахынуудта хайшалагдаһан нooһон дайралдаха. Тэрэнэй шанар мүн лэ ондо ондоо. Шэгнэгдэжэ абтаһан нooһоной шанар, сортнь, угаагдаһанай һүүлээр хэды процент сэбэр нooһоной абтаха байһаниинь тодоруулагдадаг. Тиимэһээ нooһo шалган абагшад, илгагшад уялгаяа нарин һайнаар дүүргэнэ. Фабрикын хүдэлмэрилэгшэдэй тобшололые колхоз, совхозуудай түлөөлэгшэдэй зүбшөөгөөгүй һаа, арсалдааень тусхай лаборатори шиидхэдэг. Эндэ нарин приборнууд табятай.

— Хүдөө ажахын хүдэлмэрилэгшэдэй шадал соогоо абаһан нooһыень зүбөөр сэгнэхэ уялгатайбди. Хоёр талын — нooһo тушаадаг ажахынуудай, нooһo угаадаг фабрикын тала харалсаха ёһотойбди, энэмнай мүнгэнэй хэрэг, — гэжэ нүхэр Казанков хөөрэнэ.

Тон зүб. Хоёр талын аша туһа хараха. Колхоз, совхозууд һайн шанартай нooһo тушаабал ехэ олзо оруулха, мүн фабрикадашье аша туһатай. Абтаһан нooһоной шанар доогуур сэгнэжэ болохогүй, ажахынууд гарзатаха байна. Гадна дэмы дээгүүр сэгнэлтэ үгөө һаань, хожомоо фабрика гарзада орохо. Нooһоной шанар зүбөөр тодорхойлхын, колхоз, совхозуудта туһаламжа хүргэхын тула фабрикын дүй дүршэлтэй мастернууд аймагуудта ошоһон байна.

Цехэй хүдэлмэришэд фабрикада үдэр һүнигүй асарагдажа байһан нooһые шэгнэжэ абалгаар ажалаа хизаарланагүй. Нooһоной сорт, шанарыень, тооһо шоройтой байһыень дууһан тодорхойлдог. Тиимэһээ фабрика энэ халуун хаһадаа эртээнһээ бэлдэһэн байна. Нooһo тушаан абадаг, хадагалдаг цехтэ мүнөө 500 гаран хүдэлмэришэд ажаллана, фабрикын эгээл томо цех болонхой. Тэдэнэй олонхинь ашаа буулгаха, шэгнэхэ, нooһo илган шалгаха ажал һаадгүйгөөр дүүргэнэ.

Хахад үдэрэй туршада 11 вагонһоо нooһон шэгнэгдэжэ абтаа. Тиигэһээр байтарнь үшөө 11 вагон ерэбэ. Хүдэлмэришэд тэрэ нooһo үдэрэй эдеэлэлгын һүүлээр тушаажа абахаар бэлдэнэ.

Фабрикын хашаа сооxи харгы, талмай дээгүүр автопогрузчигууд түргөөр гүйлгэлдэнэ. Тэдэнэй нэгэндэ «Коммунис ажалай ударник» гэһэн бэшэлгэтэй. Федор Елизарович Атанов хадагалха газартань нooһo автопогрузчигаар зөөхэ зуураа, даабаряа холо үлүүлнэ. Нэгэ доро 3 тонно ашаа шэрэнэ. Нүгөө жолоошон Полина Иванова нүхэрһөө баһал дутуугүйгөөр хүдэлмэрилнэ.

Цехэй үшөө нэгэ байшан соо 50—60 эхэнэрнүүд ажаллана. Бултадаа нooһo илгагшад. Ажалдаа дүршэһөн, һайн бэлэдхэлтэй хүдэлмэришэдэй ажаллахыень хаража байхада урматай. Мастернууд Мария Федоровна Ронис, Евгения Изотовна Солодухинагай, Галина Ивановна Киселевагай бригаданууд даабаряа холо үлүүлэн дүүргэнэ. М. Ф. Ронис гэгшын бригада нэгэ үдэр 6.707 килограмм, Г. И. Киселевагай бригада 6.700 килограмм хүрэтэр нooһo илгана. Хүн бүхэндэ хубаажа хараа һаа, халаанайнь даабари 160—167 процент дүүргэгдэнэ.

Фабрикын энэ цехэйхид ганса июль соо 8,5 мянган тонно нooһo тушаажа абаха түсэбтэй. Бүхы дээрээ Шэтын областьһоо 9 мянган тонно, Буряадай АССР-эй колхоз, совхозуудһаа 4,5 мянган тонно нooһон тушаагдаха юм. Мүн Амурска область, Приморско хизаарһаа нooһон асарагдажа эхилээ. Мүнгэн дээрэ тоолоходо, цехэй коллектив энэ жэлдэ 120 миллион түхэригэй нooһo абаха юм. Июлиин эхинһээ хэдэ мянган тонно нooһон тушаан абтаа.

С. БАРДАМОВА.

НАБША НАМАА ШЭМЭТЭЙ

Набша намаа витаминтай һайн тэжээл байһаниинь арсалтагүй. Ниитынгээ малда элбэгээр энэ тэжээл Дээдэ-Тайлсын совхозойхид бэлэдхэхэ гэжэ шиидэнхэй. Отара бүхэндэ 70 центнер, һаалиин гүүртэнүүдэй тугал бүридэ нэгэ центнерпээ баг бэшэ набша намаа бэлдэхэ гэһэн зорилго табигдаа.

Тиигэжэ совхозой отделени бүхэндэ трактортай тусхай звенонууд байгуулагдаад, ажаллажа эхилэнхэй. Мүнөө 410 центнер намаа бэлдэгдээд, малшадай байрануудта асарагдаа.

Энэ ажахыда Дээдэ-Тайлсын дунда һургуулиин һурагшад, Наранай лесоучастогай модошод ехэ туһа хүргэнэ.

А. СОДНОМОВ.

Хори.

Александр Петрович РУДАКОВ

Коммунис партиин элитэ ажал ябуулагша, КПСС-эй Центральна Комитедэй гэшүүн, КПСС-эй ЦК-гай секретарь, КПСС-эй ЦК-гай Хүндэ промышленностиин таһагые даагша, СССР-эй Верховно Соведэй депутат **Александр Петрович Рудаков** хүндөөр, удаан үбшэлһэнэй һүүлээр 1966 оной июлиин 10-да 56-дахи наһандаа нүгшэбэ.

А. П. Рудаков ушар ёһо мэдэхэ бүхы ажаябадалаа манай партиин хэрэгтэ зорюулаа. һүүлшынгээ үдэр хүрэтэр тэрэнэй үнэн сэхэ хүниинь байгаа.

Александр Петрович Рудаков 1910 ондо Украинадахи Запорожско областиин Пологи хотодо түрэһэн. 1927 ондо Донбассай нүүрһэнэй шахтада ажаллажа эхилһэн юм. Тэндэ тулга табигшаар, лебедчигоор, забойщигоор хүдэлмэрилһэн байна. А. П. Рудаков мүн тэрэл шахтада Коммунис партиин зэргэдэ ороо һэн. 1932 ондо рабфак дүүргээд, Ленинградай горно институтда һуража, горно инженерэй мэргэжэлтэй болоһон. 1938 онһоо 1942 он хүрэтэр Украинын ЦК-гай инструктораар, нүүрһэнэй промышленностиин таһагые даагшын орлогшоор, таһагые даагшаар хүдэлмэрилөө.

А. П. Рудаков Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай эхилхэһээ хойшо Баруун-Урда фронтын сэрэгэй соведэй этигэмжэтэн байһан, харин 1942 оной сентябрьһаа КПСС-эй ЦК-гай аппаратда хүдэлмэрилһэн юм. 1944 ондо Украинын партийна организацида эльгээгдээд, Украинын КП-гэй ЦК-гай секретариин орлогшоор, хүндэ ба нүүрһэнэй промышленностиин таһагуудые даагшаар, Украинын КП-гэй ЦК-гай партийна, профсоюзай, комсомолой органуудай таһагые даагшаар хүдэлмэрилөө. А. П. Рудаков 1954 онһоо КПСС-эй ЦК-гай Хүндэ промышленностиин таһагые даагша байгаа.

Александр Петрович Рудаков Украинын КП-гэй ЦК-гай гэшүүндэ кандидадаар, гэшүүнээр һунгагдаһан юм. Украинын ССР-эй хоёрдохи, гурбадахи зарлалнуудай Верховно Соведэй депутат байһан.

КПСС-эй XX, XXII съезднүүд дээрэ КПСС-эй ЦК-гай гэшүүндэ кандидадаар һунгагдаа бэлэй. 1962 оной ноябрь соо КПСС-эй ЦК-гай Пленум А. П. Рудаковые КПСС-эй ЦК-гай гэшүүндэ кандидадһаа гэшүүн болгоод, КПСС-эй ЦК-гай секретаряар һунгаа һэн. А. П. Рудаков партиин XXIII съезд дээрэ КПСС-эй ЦК-гай гэшүүнээр, ЦК-гай Пленум дээрэ — КПСС-эй ЦК-гай секретаряар һунгагдаа бэлэй. СССР-эй зургаадахи, долоодохи зарлалнуудай Верховно Соведэй депутадаар һунгагдаа һэн.

А. П. Рудаков Совет гүрэнэй үмэнэ габьяатай байһанайнгаа түлөө Ленинэй хоёр орденоор, Ажалай Улаан Тугай, «Хүндэлэлэй Тэмдэг» орденуудаар, медальнуудаар шагнагдаһан.

А. П. Рудаков партиин эльгээһэн лэ бүхы газарнуудта хамаг хаба шадалаа гарган, ехэ оролдосотой, шэн зоригтойгоор ажалладаг, коммунис байгуулалтын хэрэгтэ бэлиг шадабаряа сүм зорюулдаг байһан. Эсэшэ сусашагүй ажалша, анхаралтай оролдосотой хүн, шадамар бэрхэ партийна хүтэлбэрилэгшэ байгаа. А. П. Рудаков партийна, соведэй хүдэлмэрилэгшэдэй, промышленностиин хүдэлмэрилэгшэдэй дунда ехэ хүндэтэй болоһон юм.

Александр Петрович Рудаковой бүхы ажаябадалынь марксизм-ленинизмын агууехэ һургаал заабаринуудта үнэн байлгын эрхим жэшээ болоно. Энээн тухай дурасхаал бидэнэй зүрхэ сэдьхэлдэ хододоо һанагдажа байхал.

Л. И. Брежнев, Г. И. Воронов, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, П. Е. Шелест, В. В. Гришин, П. Н. Демичев, Д. А. Кунаев, П. М. Машеров, В. П. Мжаванадзе, Ш. Р. Рашидов, Д. Ф. Устинов, В. В. Щербицкий, Ю. В. Андропов, И. В. Капитонов, Ф. Д. Кулаков, Б. Н. Пономарев, Н. Г. Егорычев, К. Н. Байбаков, В. Э. Дымшиц, М. Т. Ефремов, В. А. Кириллин, М. А. Лесечко, В. Н. Новиков, И. Т. Новиков, Л. В. Смирнов, Н. А. Тихонов, Г. Ф. Сизов, И. П. Казанец, В. И. Степаков, С. П. Трапезников, М. В. Зимянин, Г. С. Павлов, И. Д. Сербин, П. К. Сизов, В. С. Фролов, К. У. Черненко, В. Ф. Шауро, А. Е. Бирюков, В. М. Бушуев, Я. И. Кабков, А. С. Панюшкин, К. С. Симонов, Д. П. Шевлягин, М. П. Георгадзе, С. А. Баскаков, Г. Т. Григорьян, А. А. Шилин, И. П. Ястребов.

Москва А. П. Рудаковые һүүлшын замда үдэшэжэ байна

МОСКВА, июлиин 11. (ТАСС-ай корр.) Коммунис партиин элитэ ажал ябуулагша, КПСС-эй Центральна Комитедэй гэшүүн, КПСС-эй ЦК-гай секретарь, КПСС-эй ЦК-гай Хүндэ промышленностиин таһагые даагша, СССР-эй Верховно Соведэй депутат **А. П. Рудаковой** наһа бараһан тухай мэдээн совет хүнүүдэй зүрхэ сэдьхэлдэ ехэ шаналал гашуудал үүсхэбэ.

Наһа барагшын бэетэй хуурсаг мүнөөдэр Союзуудай байшан соо табигдаа. Колонно залай люстрэнүүд хара бүдөөр орёогдоо. Түсхай табюурай дэргэдэ КПСС-эй Центральна Комитедһээ, ССР Союзай Министрнүүдэй Соведһээ, СССР-эй Верховно Соведэй Президиумһээ веногууд табигдаа.

Наһа барагшые хаража хахасалга 14 часта нээгдээ. Нүхэд Л. И. Брежнев, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, А. Я. Пельше, А. Н. Шелепин, В. В. Гришин, П. М. Машеров, Д. Ф. Устинов, И. В. Капитонов, Б. Н. Пономарев, мүн А. П. Рудаковые хүдөөлүүлхэ правительственна комиссиин гэшүүд шаналан үдэшэлгын түрүүшын вахтада зогсобо.

Шаналалай аялга зэдэлнэ. Ниислэл хотын заводуудай, фабрикануудай, эмхи зургаануудай түлөөлэгшэд хуурсагай хажуугаар ябажа гараба. Марксизм-ленинизмын агууехэ һургаал заабаринуудта үнэн байлгын үльгэр жэшээ болоһон А. П. Рудаковой дурасхаалые эдэнэр хүндэлэн ёһолно.

КПСС-эй Обком, Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиум, Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Соведһээ

КПСС-эй Центральна Комитедэй гэшүүн, КПСС-эй ЦК-гай секретарь, КПСС-эй ЦК-гай Хүндэ промышленностиин таһагые даагша, СССР-эй Верховно Соведэй депутат Александр Петрович **Рудаковой** наһа бараһантай дашарамдуулан, КПСС-эй Обком, Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиум, Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Совет шаналалаа мэдүүлнэ.

КПСС-эй Буряадай Обком | **Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиум** | **Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Совет**

СОВЕТ СПОРТСМЕНҮҮДЭЙ БУРУУШААЛГА

МОСКВА, июлиин 11. (ТАСС). Совет спортсменүүдэй нэгэн [illegible] тайгаар баталан абаһан буруушаалай резолюци соо ингэжэ мэдүүлэгдэнэ: «Вьетнамда эзэрхэг [illegible] хүй аашa гаргажа байгаа американ сэрэгэй тушаа [illegible] байһан ушарһаа, мүн сүлөөтэ, бэеэ дааһан байдалайнгаа түлөө тэмсэгшэ вьетнам арадтай һанал нэгэтэй байһан дээрэһээ бидэнэр [illegible] түримхэй ябуулгын [illegible] үүдхэгдэжэ байдаг ороной спортсменүүдтэй уулзалгаа хабаадаха шадахагүй байнабди».

Һуралсалай дүнгүүдэй һүүлээр түрэһэн бодомжонууд

ПРОПАГАНДИСТНУУДТАЙ ЯАЖА ХҮДЭЛӨӨ ҺАА ҺАЙН БЭ?

Энэ жэлдэ партиина һуралсал шэнэ гуримаар эмхидхэгдээ. Марксистско-ленинскэ үзэл суртал шудалха хэрэгтэ партийна организацинууд ехэ һаналаа табидаг болоһон, һуралсалые һайнаар эмхидхэхэ гэжэ оролдоһон байна.

Энэ жэлдэ манай аймаг дотор 4 жэлэй районно һургуули, марксизм-ленинизмын үндэһэ һуури шудалха 3 һургуули, эхин шатын политическэ 41 һургуули, 18 теоретическэ семинар КПСС-эй түүхэ, В. И. Ленинэй биографи шудалха 32 кружок эмхидхэгдэһэн байгаа. Хоёр мянга гаран коммунистнууд олон комсомолшууд эдээндэ һураа.

Аймагай томо партийна организацинуудай дэргэдэ олониитэ эдэбхитэдэй хүсөөр политическэ гэгээрэлэй 11 кабинет, методическа соведүүд хүдэлһэн байна.

Партийна организацинууд анханһаа бодомжотойгоор политическэ һуралсал эмхидхэхэ гэжэ оролдоһон байгаа. Нэн түрүүн хүн бүхэнтэй хөөрэлдэһэн, политическэ эрдэм бэлэдхэлыень тодорхойлһон, ниитэ эрдэмыень хараадаа абалсаһан байгаа. Гадна партийна суглаанууд дээрэ хэлсэгдэһэн байна. Игэһэнэйл һүүлээр эсэслэн шиидхэбэри абтадаг байгаа. Бүгэдын дунда эгээл хүндэтэй, дүршэл ехэтэй, бэлэдхэл һайнтай хүнүүд пропагандистаар табигдаа һэн. Жэшээнь, Онохойн модоной комбинадай директор В. А. Титенко, комбинадай главна инженер Н. Ф. Опак, хүдэлмэришэдэй комитедэй түрүүлэгшэ С. И. Михайлов, главна экономист Н. И. Пацкевич болон бусадые комбинадай партийна организаци пропагандистаар табиһан байгаа.

Түмэр замай Горхон станциин коммунистнууд хүдэлмэриингөө онсо шэнжэ хараадаа абажа, зарим цехүүдэй партийна организацинуудта хэшээлнүүдээ үнгэргэхэ гэжэ шиидэһэн байгаа. Энээнэй ашаар бүхы хүнүүд хэшээлдэ хабаададаг байба. Үшөө ямар онсо илгаа байгааб? Хандагатайн леспромхозой модоной зарим участогуудта пропагандистнарые олохонь бэрхэтэй байба. Тиимэһээ леспромхозой хүтэлбэрилэгшэдһөө пропагандистаар томилогдоо һэн. Һуралсалай болохо үдэр тэдэнэр модо бэлэдхэлэй участок гаража хэшээлээ үнгэргэдэг байба.

Энэ жэлдэ һуралсалай дүүрээд байхада, зарим дүнгүүд тухай хэдэн үгэ хэлэлтэй. Һуралсалай жэлэй туршада соо бэрхэ пропагандистнар шалгаран гараа. Жэшээнь, Эрхирэгэй совхозой хоёр жэлэй эхин шатын политһургуулиин пропагандист С. А. Хулугуровагай дүй дүршэл тухай богонёор тогтон хэлэлтэй. Хэшээлдээ һайса бэлдэжэ ерээд, энэ пропагандист материалаа хэлэжэ үгэдэг гуримтай. Ойлгосотой, һонирхолтойгоор хөөрэхэдөө һурагшадай анхарал татажа шададаг шэдитэй. Нүгөө талаһаа һурагшадаа тэрэ хөөрэлдөөндөө оруулдаг—иимэ дүршэлтэй пропагандист. Энэ һургуулида элдэбын мэргэжэлтэй хүнүүд: совхозой малшад, механизаторнууд, юрын хүдэлмэришэд һурадаг юм.

Хэшээл бүхэндөө бэлдэхэдээ энэ пропагандист заагдаһан номуудые—**В. И. Ленинэй зохёолнуудые уншажа һайса бэлдэдэг.** Энээнтээ хамта совхозоингоо үйлэдбэриһөө — отделениингээ хэрэг ажалһаа тоо, баримтануудые, түрүү хүнүүдэй туйлалта хэрэглэлсэдэг юм. Эдэ бүтэдые хабсаргажа ерээд пропагандист һурагшадайнгаа үмэнэ ташаганаса уншажархидаг бэшэ, харин хөөрэлдөө хэдэг. Тиигэнгүй аргагүй. Юундэб гэхэдэ, политһургуулида һурагшадай дунда элдэбын ном уншаһан, олон кино хараһан хүнүүд бии. Мүн партизанай хүдэлөөндэ хабаадагшадшье бии даа. Тиимэ болоһонһоонь хойшо пропагандист оултанай хабаадалгатай хөөрэлдөө хэдэг. Һурагшад асуудалнуудые һурадаг, тэдээндэнь нүгөө заримашуулынь харюусаха, тэрээниие нэмээжэ хэлэхэшье хүнүүд байха даа. Энээнэй һүүлээр пропагандист тобшолол хэдэг, али али талаһаань ойлгосотойгоор хэлэжэ үгэдэг юм. СССР-тэ социализмын илалан тухай гэһэн темээр болоһон хэшээл иигэжэ үнгэрөө һэн. Энэ темын нэгэ бүлэгыень үзэжэ байхадаа һурагша О. В. Чумакова коллективизаци тухай хөөрэхэдөө нютагай байдалһаа ульгэр жэшээнүүдые харуулаа һэн. Мүн энэ асуудалда хабаатай уран зохёолнуудһаа жэшээ хэрэглэлсээ. Эдэ бүгэдэ хадаа һурагшын хөөрөөе һонирхолтой, удхатай болгоһониинь мэдээтэй.

Эрхирэгэй совхозой шофер, коммунис ажалай ударник Цыбикжап Гомбоев Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнда хабаадаһан хүн. Тиин энэ темэ үзэхэдөө нүхэр Гомбоев Сталинградтахи байлдаанууд тухай һонирхолтойгоор хөөрэһэн байна. Пенсионер Е. Т. Поздняков Курск шадар болоһон дайн байлдаан тухай, огородой эдеэ ургуулагшадай бригадир Р. Гилязой совет сэрэгшэдэй Берлиндэ добтолго хэһэн тухай хөөрэжэ үгэбэ.

Совет конституциин үдэртэ энэ һургуулиин һурагшад тусхай үдэшэ үнгэргөө, тусгаар стенд плакатануудые зохёожо бэлдээ. Совхозой хүдэлмэришэдэй ажал, амаралта, эрдэм һургуули тухай энээн соонь хэлэгдэнхэй. Гадна эндэхи һурагшад фермэ, гүүртэнүүдээр, отарануудаар гаража, хөөрэлдөө хэһэн байгаа.

Пропагандист С. А. Хулугурова теориин асуудал һайнаар мэдэдэг дээрэһээ иимэ һайнаар, удха түгэлдэрөөр хэшээлнүүдээ үнгэргэдэг гэжэ тэмдэглэмээр.

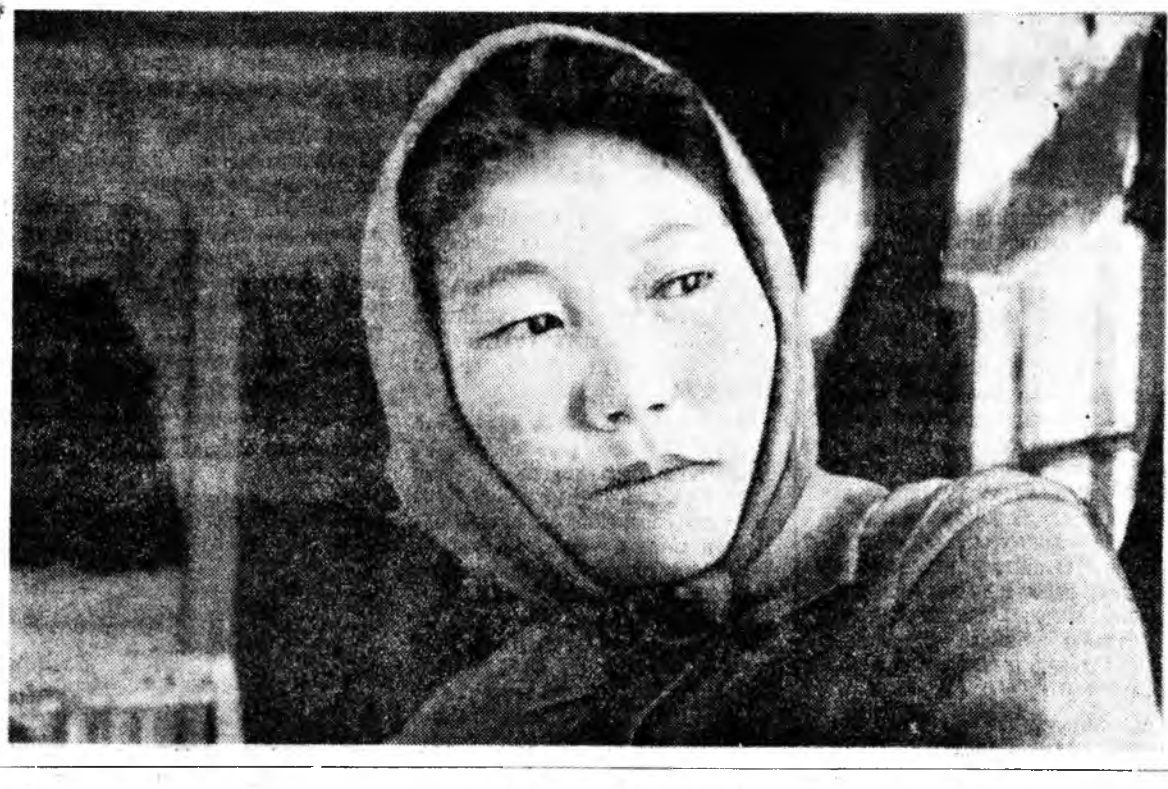
Партиин райкомой политическэ гэгээрэлэй кабинедэй дэргэдэхи (даагшань В. Р. Ринчинова) методическа соведэй гэшүүд партийна һуралсалда ехэ туһаламжа хүргэдэг байгаа. 11 хүнһөө бүридэһэн методическа совет энэ кабинедэй дэргэдэ байгуулагдаһан юм. Партиин райкомой бюрогой гэшүүн, аймагай газетын редактор нүхэр Бодонов түрүүлэгшээр томилогдоһон байгаа. Энэ соведэй гэшүүн бүхэндэ партийна организаци даалгажа үгтэнхэй. Методическа соведэй гэшүүд тон тодорхой даалгабаритай байгаа. Эдэнэр кружогуудай, семинарнуудай, һургуулинуудай хэшээлдэ байлсажа, пропагандистнуудта бодото туһаламжа заабари үгэдэг байба. Гадна пропагандистнарай хүдэлмэри тухай аймагай газетын хуудаһануудта бэшэдэг, радиогоор дамжуулдаг — иимэ гуримтай байгаа. «Пропагандист, шамда зорюулнабди» гэһэн радиожурнал энэ жэлдэ эмхидхэгдэнхэй. Пропагандистнарай дүй дүршэл тухай, политическэ гэгээрэлэй кабинедүүдэй хүдэлмэри тухай энэ журналайнгаа хуудаһанда бэшэдэг байгаабди.

Үнгэрэгшэ һуралсалай жэлдэ дутагдалнуудшье баһа гараһан байгаа. Юуб гэхэдэ, һурадаг хүнүүдтэ бодото даалгабари үгэхэ гурим мүртэй хэрэглэгдээгүй. Тиихэдэ үзэһэн материалынь бодото ажал хэрэгтэ түлхисэ нэмэри болохо талаар ехэ нүлөө үзүүлжэ шадаагүй гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Мүн олон партийна организацинууд хүнүүдэй эрдэм бэлэдхэл хүсэд хаража үзэнгүй таамагаар ямар бэ даа һуралсалда хабаадуулхаар хүнүүдые бэшэжэрхиһэн байгаа. Эдэ мэтын дутагдалнуудай хэды гараашье һаань, үнгэрэгшэ жэлдэ эмхидхэгдэһэн кружок, һургуули, семинарнууд саашадаа байжа шадаха, ута наһатай байһанаа харуулба. Юрэнхы дээрээ партийна һуралсал тогтонижонги түхэлтэй гурим дүримтэй болобо гээшэ.

Саашадаа партийна һуралсалые улам һайжаруулхын тулада эрдэм бэлэдхэлэйнь зэргээр һурагшадые зохихо кружок, һургуулида оруулха шухала. Хүн бүхэндэ зохисотой, таарамжатай һуралсал тодорхойлолсохо шухала. Иигээд саашадаа энэ һуралсал улам һайжарха байһаниинь лабтай.

Энэ жэлэй һуралсалай үедэ пропагандистнартай хэһэн хүдэлмэри тухайдаа зарим тэды тогтон хэлэгдэбэ. Теэд энэ хүдэлмэриин олон ондоо, һонирхолтой, аша үрэ ехэтэй байжа болохонь дамжаггүй. Ондоо тээгүүр һайн дүй дүршэл бии болоһон байжа магад. Тиимэһээ энээн тухай һанамжа бодомжонуудаа хубаалдалсаа һаамнай, һайн бэлэй гэжэ һанагдана.

В. КЛИМАШЕВСКИЙ,
КПСС-эй Загарайн райкомой пропаганда, агитациин таһагые даагша.

Сэлэнгын аймагай Карл-Марксын нэрэмжэтэ колхозой Үүлтэртэ фермын һаалишад һү һааляар жэл бүри түсэб даабаряа үлүүлэн дүүргэдэг. Энэ фермэдэ хүдэлдэг коммунистка Розалия Болдакова эршэтэ ажалаараа нүхэд соогоо суурханхай. Фермын коммунистнар наяхан тэрэниие партгруппоргоор һунгаа. Розалия Болдакова нүхэдэйнгөө этигэл найдабариие үндэрөөр бэелүүлхэ аабза гэжэ найдагдана.

Ф. СОРОКИНОЙ фото.

Залуу хүдэлмэришэдэй хэрэг тухай

ЗАХИЛ

Шэлэй заводой комсомолой комитедэй сүлөөхэн таһалга соо залуушуул сугларанхай ана мана юушьеб буляалдана. Шухала асуудал зүбшэжэ байһаниинь залуушуулай үгэ дээрэһээ ойлгохоор.

Бээжэнги түхэлтэй хүбүүн үгэ абаба. Энэ нүхэрнай—машинно-ванна цехэй шэл хайлуулагша. Ажаллажа биранагүйбди, зарим залуушуулаймнай журам үшөөл һулашаг, комсомолой гэшүүд һара бүри түлбэреэ саг соогоо үгэнэгүй гэхэ мэтэ дутагдалнуудаа тооложо захална.

Сайбар шара үһэтэй, гүйлгүүр түргэн харасатай шэл отологшо басаган Маргарита Тогтонова тэбдэнгеэр һууриһаа бодожо:

— Ши Борис, ажалаа һуладхажа комсомолой хүдэлмэри мартаһанаа бэшэ, харин хайшан гээд үлөөшэ хэдэн үдэрэй туршада Вьетнам, Монгол, Афганистан эльгээхэ захил эрхим шанартайгаар дүүргэхэ тухай хараа бодолоо хэлэхыеш хүлеэжэ байнабди.

— Би хамтын хэрэгһээ хүлжахагүйб. Минии оролдобошье, хари гүрэнүүд эльгээгдэхэ хэдэн зуун метр сонхын шэл энэ багахан саг соо бэлэдхэжэ бирахагүйлди,—гээд Борис зориггүйгөөр хажуу тээшээ харашоо бэлэй.

Бултадаа оролдожо, ажалаа али болохоор урагшань ябуулжа, Вьетнамай эрэлхэг зоригтой арадта туһа болгон энэ захил дүүргэхэ гэжэ хамаг һанаа сэдьхэлһээ оролдожо байхада, нэгэ нүхэрэйнгөө тад һөөргэ үгэнүүдые хэлэхэдэнь, комсомолшууд дурагүйлхэн эсэргүүсээ һэн.

Эршэ дүүрэн хүсэлтэй, хориёо холо гараагүй наһатай хүбүүн, машинно-ванна цехэй комсорг Александр Андриянов шэл хайлуулдаг пеэшэнэй дэргэдэ байгаа Борис Агатковай хэлэһэн үгэ һанажа, сэдьхэлээ тон ехээр буруушааба. Тэрэ яаруугаар нүгөө пеэшэнэй дэргэдэ зогсоһон нүхэдтөө ошожо хандаба:

— Үгы, Би Борисай үгэнүүдтэ этигэнэгүйб. Бидэ, комсомолшууд, бүхы түрүү хүдэлөөнэй эхиндэ ябаха ёһогойбди. Һанаһан хүсэһэндөө хүрэхэ—комсомолшуудай нангин уялга. Эрэлхэгээр Америкын хархисуудтай тэмсэжэ байһан вьетнам арадта гү, али хани барисаагаа манай оронтой һайжаруулжа байгаа Афганистанай гүрэндэ эльгээгдэхэ захилаа дары түргэн бэлэдхэхэ ёһотойбди. Энэ манай гарта. Манһаа, комсомолшуудһаа, дулдыдаха.

Цехэй залуушуул шэл шудхагша машинист нүхэрөө ехээр зүбшөөн дэмжээ һэн.

Александр Андриянов хүдэлжэ байгаа ажалша хүдэр хүбүүдһээ юугээршье илгардаггүй. Юрын лэ хүбүүн. Тэрэ жиирэй ажалша бүлэдэ түрэһэн. Долоон класс дүүргээд, Александр шэлэй заводто ерэһэн байгаа. Хүнэй үгэ дууламгай, һонюуша энэ хүбүүе аха нүхэдынь анхаржа, али болохоор туһалжа, борьбо дээрэнь гаргаһан. Александр Андриянов юрын ажалшанаар бодото ажабайдалайнгаа зам харгые эхилээ һэн.

Эдир наһанһаа хүдэлмэришэ зоной гүн соо бэхижэһэн энэ хүбүүн өөрын харасатай, өөрын хүсэлтэй болоһон юм гээд аха нүхэдынь хэлсэдэг.

Сэрэгэй албанда ошохоһоонь урид шэлэй заводой байра байдал һайн гэхын аргагүй һэн. Гурбан жэл шахуу армида алба хэжэ, Александр Андриянов түрэл заводтоо ажаллахаар бусаа.

— Тэрэ гэһээр табхэр жэл болоо тээшэ ха, бидэ, урдын нүхэд, сэрэгһээ ерэһэн Сашаяа ехэл дуратайгаар ажалда абажа, шэл хайлуулгын машинистаар табяа бэлэйбди,—гэжэ энэ заводой эрхим мастер нүхэр Черепанов хөөрэнэ.

Өөрынгөө хэһэн хэрэгтэ харюу үгэжэ шадаха, хүдэлмэриин хүндэһөө далдирсагүй энэ хүбүүе суг хүдэлдэг нүхэдынь һайн талаһаань түргөөр ойлгоодхёо. Хэдэн һарын урда тээ заводой комсомолецууд Александр Андрияновые нэгэн дуугаар цехэй комсорг болгожо һунгаа бэлэй.

Хэлэһэн үгынгөө үнэ сэн һайн мэдэдэг Александр Андриянов цехэйнгээ ажал хүдэлмэриие мүнөө үндэһөөрнь хубилгаа. Ажалай түрүү комсомолецууд, эгээн этигэмжэтэй, шумууһан бэрхэ хүбүүд, басагад цехкомой гэшүүдээр һунгагданхай. Ушар иимэһээ цехэйхид ажал хүдэлмэреэ эршэдхэн һайжаруулжа, нэгэ халаан соо 7227 дүрбэлжэн метр шэл гаргаха даабаритай аад, 8 мянга хүрэтэр гаргадаг болоо.

Эдэ үдэрнүүдтэ хари холын оронуудта абаашагдаха шэл иланһаяа шанар һайнтайгаар гаргагдажа байна. Шэлэй заводойхид, тэрэ тоодо машинно-ванна цехэй залуушуул гүнзэгы удхатай энэ ажалай үнэ сэнгые ойлгожо, хэнгэшэгүй эрхимээр ажаллана.

Хари гүрэнүүдтэ эльгээгдэхээр бэлэн болгогдожо, тусгаар хайрсагууд соо шэлнүүдэй хэгтэжэ байхада, цехэй начальник Нина Васильевна Мамашвили комсорг Александр Андрияновые дуудаба.

— Наашаа һуу, Ажалай үдэр үни дүүрээл. Ши залуу хүн тула хоёр халаанай туршада ажаллахаяа байналтайш?... Цехэйнгээ залуушуулые ударидаха дүршэл шамда бии байна. Энэ һарада хэзээ хэзээнэйхиһээ һайнаар ажаллажа байнабди. Халаанаймнай даабари үдэр бүри 110—120 процент дүүргэгдэнэ,—гэхэдэнь Александр Андрияновай нюур шарайда баярай тэмдэг үзэгдэбэ.

Ц. ШАГЖИЕВ.

МАЛАА ТЭЖЭЭЛЭЭР ХАНГАХА ГЭЭЛ ҺАА...

Түсэбтэ табан жэл соо Эрхирэгэй совхоз мал ажалһаа продукци абалга эрид дээшэлүүлхээр хараалданхай. Мал адуулһанайнгаа тоо толгой олошоруулха, ашаг шэмыень дээшэлүүлхэ хэрэгтэ үбһэ тэжээл элбэгээр бэлдэхэ, сабшалан, бэлшээринүүдээ үргэдхэхэ, һайжаруулха гээшэ энэ ажахын һаяын саг соо шиидхэхэ гол шухала асуудал болоно.

Мүнөө үедэ совхозой мал үбһэ тэжээлээр хангагданхай гэжэ хэлэхын аргагүй. Совхозой бүхы эдлүүриин газарай турбанайнь хоёр хуби сабшалан, бэлшээри эзэлнэ.

Нёдондо сабшалангайнь гектар бүриһөө дунда зэргээр оройдоол 8 центнер үбһэн хуряагдаа. Гэжээлэй балансын ёһоор үбэлжэлгын хаһа соо хэрэгтэй бүхы тэжээлэйнь 30—40 процент үбһэн байха зэргэтэй.

Эдэ бүгэдые хараадаа абан, энэ совхозойхид сабшалан, бэлшээринүүдээ һайжаруулха өөһэдын гол зэтэй болгожо, луговодуудай звенонуудта хубаарилан үгөө. Сабшалан һайжаруулха, тусхай оньһожоруулагдамал бригада байгуулагдаа.

Сабшалан һайжаруулалгада минеральна үтэгжүүлэлгэнүүдэй ехэ аша туһатайе эндэхин һайн ойлгоно. Урда жэлнүүдтэ минеральна үтэгжүүлгэ энэ ажахыда оройдоошье хэрэглэгдэдэггүй һэн. Харин мүнөө тэрэниие сабшалан дээрэ үргэнөөр хэрэглэдэг болоһхой. Совхозой ганса гурбадахи отделенидэ энэ жэл 200 гектар сабшалан мочевинээр үтэгжүүлэгдээ юм. Мүн наг шэбхэ ехээр тараагдаа.

Сабшалангай уһалалгада онсо анхарал хандуулагдана. Сабшалан дээрэхи гол канал заһабарилагдажа, шэнэ ханааб, һубагууд татагдаа, уһанай урасхал шэглүүлхэ түхеэрэлгэнүүд шэнэлэгдэһэн байна. Ацагадай отделениин луговод Юндун Цыреновэй участогта 10 километр утатай ханааб шэнээр татагдаа. Хара Ацагат гэдэг газарта 6 километрэй ханааб татагдажа, 200 гектар намаг хатаагдаһанай ашаар түрүүшын жэлдэ 1600 центнер үбһэн хуряагдаа һэн. Эндэ гаргаһан гаргаша хэды дахин харюулагдаа бшуу.

Энэ үбэлдөө совхозой луговодууд 1,8 миллион кубометр тошон халяажа, нилээд ехэ сабшалан уһалһан байна.

Эрхирэгэй совхоздо сабшалан, бэлшээринүүдээ һайжаруулха талаар табигдаһан түсэб ехэ. Гушан километр утатай гол ханаабууд капитальнаар заһабарилагдаха, шэнэ һубагуудшье олоор татагдажа хуурай газарнуудай ургаса дээшэлүүлэгдэхэ.

Сабшалангайнгаа ургаса хуряахадаа ажалаа зүбөөр эмхидхэжэ, шанар һайнтай үбһэ бэлэдхэхэ гээшэ тон шухала. Үбһэ хуряалгада бэлэдхэхэ тушаа республикын Министрнүүдэй Соведэй һаяхан абаһан тогтоол соо зарим ажахынуудта муу шанартай, гутанхай үбһэнэй бэлдэгдэдэг, сабшалангаа хагдараажархидаг байһые тэмдэглээ. Иимэрхүү дутуу дундануud Эрхирэгэй совхоздошье үзэгдэдэг гээшэ. Зарим жэлдэ ногооной ургахые хүлеэһэн шалтагтай үнжагай ябадалшье гарана. Энэ тон буруу. Үбһэ хуряалгые саг соонь үнгэргөөгүй һаа, хоёр дахин багашье эды шэнээн шанараашье гээһэн үбһэн абтадаг гэжэ тэжээл шэнжэлэлгын институт заана. Ногооной ургахые хүлеэжэ үнжагайрагшад үнэндөө гарзада орошодог байна.

Энэ талаар совхозой хонишодой бригадын ажал һайшаамаар. Евсюковой бригадын хонишод өөһэдынгөө сабшалангые жэл бүхэндэ һайжаруулжа байдаг. Үбһэ хуряалгань эмхитэйгээр үнгэрдэг.

Нёдондо хүурай ган жэл байбашье, энэ бригадаархин зуун гектар сабшалангһаа 920 центнер үбһэ хуряаһан. Бүхы үбһэнниинь һайн шанартайгаар бэлдэгдэжэ, хонишодой өөһэдынь хэһэн шарганууд дээрэ һурилэгдэһэн байна. Тиигэжэ ажал хүдэлмэриин гаргаша алмагдахаһаа гадна, үбһэниинь үлүү хоролтодо ороногүй бшуу.

Сабшалан, бэлшээриин ногоон эгээл үнэ багатай тэжээл болоно. Үбһэ ногооной ургаса дээшэлүүлхэ гээшэ һү, мяха болон бэшэшье мал ажалай продуктнуудые үлүү ехээр абаха арга олгоно. Эрхирэгэй совхоз түсэбтэ табан жэлэй түрүүшын жэлдэ сабшалангайнгаа гектар бүриин ургаса 4 центнерээр дээшэлүүлхээр шиидэнхэй.

КПСС-эй ЦК-гай майн Пленумэй шиидхэбэринүүдээр зоригжоһон энэ совхозой ажалшад эдлүүриингээ газарай гектар бүриие зүбөөр ашаглахые эрмэлзэнэ.

Ц. ГАЛСАНОВ.

МАНГЫШЛАК АРАЛ ДЭЭРЭ

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Мангышлак арал дээрэхи уһа сэбэрлэдэг установкын гидрохимическэ лабораториин лаборантканууд Маргарита Вертейм (зүүн гарһаа), Валентина Комарова дабһанһаань сэбэрлэгдэһэн уһанай шанар шалгажа байна.

АПН-эй фото.

ТҮРЭЛ ГАЗАР ДАЙДЫН ҺҮЛДЭ

Олонхи совет хотонууд мүнөө өөрын гербтэй боложо байнхай. Тиимэһээ Россин, Украинын, Белоруссиин хотонуудай хуушанай һүлдэ гербнүүдэй бии болоһон түүхэ улад зониие ехээр һонирхуулна. Тиимэһээ элдэб янзын герб, һүлдэ тэмдэгүүдые суглуулдаг, шудалдаг түүхэшэн Николай Николаевич Сперансовай статья толилхонай.

Хото городуудай һүлдэ тэмдэгүүд гербын бии болохоһоо холо урид зохёогдоһон юм. Тамга, хашарһан мүнгэн дээрэ, сэрэгэй значок, туг дээрэ һиилэн гаргаһан янза бүриин тэмдэгүүд байдаг һэн. Тиихэ үеын һүлдэ тэмдэгүүд элдэбын ёһололнуудай шэмэглэл бололсодог бэлэй.

Россида бүри XII зуун жэлэй үеһөө хойшо газарай һүлдэ тэмдэг бии болоһон түүхэтэй. Москва хотын һуури табигша Юрий Долгорукий һүлдэ тэмдэгни гэжэ арсалан зурагладаг байһан. Һүүлээрнь арсалан тэмдэг Владимир хотын герб болоо. Теэд, энэмнай анха түрүүшын һүлдэ тэмдэг бэшэ байшоо. Ородой хотонуудай гербые гоёоһон зарим зурагууд бүришье урдань мэдээжэ байһан байна.

Манай элинсэг хулинсагууд, бусад арадуудтал адли, үниинһөө хойшо угай, хубиин тэмдэгүүдтэй байгаад, хожомынь амархынаар герб зохёон байгуулаа бэзэ даа. Арад зоной дунда зурлаа, эмнеэ, эгээлэй зураг, хэршэлээ гэхэ мэтэ хубиин тэмдэгүүдые һая болотор табидаг бэлэй. Тараашад зүгынгөө гэртэ, анзапа борнойдоо тэмдэг табидаг, малаа эмнидэг байгаа. Дархашуул өөрынгөө бүтээһэн ханза, хайрсагуудта, һүхэ хутаганууд дээрэ өөрын тэмдэг үлөөдэг, харин ангуушад олзолһон арһа шүрбэһэн дээрээ баһал тэмдэг табидаг һэн. Баруун Европын оронуудта дайшалхы сэрэгэйнгээ хубсаһа үмдэдэг баатар рыцарьнүүдэй өөр өөрын тэмдэгүүд дээрэһээ үндэһэлэн гербнүүдые зохёоһон байдаг. Харин ород геронүүдэй бии болоһон түүхэ тад ондоо юм. Һүлдэ тэмдэгүүдэй зураг арад зоной алдарта түүхые, тэрэнэй баатар габьяае, ажал хүдэлмэриiень, түрэл газар дайдын баялигые харуулдаг. Манай Россида рыцарьнүүдэй хуули журам байгаагүй. Тиимэһээ имагтал XVII зуун жэлһээ газарай үндэһэн ёһоной һүлдэ тэмдэгүүд герб болон хубилжа, гоёор шэмэглэгдэн зурагдаа бэлэй.

Хото городуудай хуушанай эрхим таарамжатай гоё һайхан гербнүүд тон һонирхолтой юм. Гербын һүлдэ болохо зурагые зүбөөр тайлбарилбал, түүхын баян баримта боложо үгэхэ байха.

Москва хотын хуушанай герб дээрэ хорото могой гү, али лууе ута жадаар хадхажа байһан эмээл моритой сэрэгшэ зурагдадаг. Энэнь ородой газарые хариин булимтарагшадай дарлалтаһаа сүлөөлжэ, бэеэ даанхай Москвагай гүрэн байгуулһыень харуулһан удхатай. Иимэ һүлдэ тэмдэг Иван III хаанай үедэ зохёогдоһон байгаа. Гэхэтэй хамта иимэ зураг XV зуун жэлдэ һохор Василий хаанай үедэшье мэдээжэ байһан. Тэрэнэй урда тээ хаан гүрэнэй һүлдэ тэмдэг дээрэ жада далайһан морин сэрэгшэ зурагдадаг, харин могой байдаггүй һэн гэхэ. Морин сэрэгшын зурагаар манай элинсэг хулинсагууд эсэгэ ороноо харуулдаг. Харин могой хадаа ород арадай бута сохиһон дайсан гээшэ гэжэ ойлгохо зэргэтэй.

Энэ гүн удхатай һүлдэ тэмдэгэй хожомоо тон буруугаар шэнжэлэгдэһэниинь халагламаар. XVIII зуунай үедэ морин сэрэгшын орондо Георгий Победоносец гэдэгэй хүрэг зуражархёо ха юм. Иимэрхүүгээр, мүн оусад ондоо маягтайгаар һүлдэ тэмдэг хубилгаһан ушар хадаа һүлдэ тэмдэг уралалгын зурагаанда алба хэһэн, манай үндэһэ яһанай уг заншал мэдэдэггүй хариин зураашадай зэмээр болоһон байна.

Смоленск хотын герб дээрэ үхэр буу, диваажан ороной шубуухай зураатай байдаг. Иимэ һүлдэ тэмдэг XIV зуун жэлдэ зохёогдсо. Тэрэ үедэ үхэр буу һүрөөтэй зэбсэг гэжэ тоологдодог, харин диваажанай шубууе ород зон хубилгаан хүсэнэй, һэргэг шэнжэтэ тэмдэг гэжэ ойлгодог байгаа. Хожомынь тэрэ гербые тайлбарилхадаа, Смоленск хото Москвагай гүрэнэй тон хүсэтэй хэрэм болохоһоо гадна, дайсанай аашые тон һэргэгээр тухайлан мэдэжэ байдаг хото гэжэ тодорхойлдог байһан. Хотынгоо һүлдэ тэмдэгые смоленскынхид тон мэргэнээр зохеоһон байгаа гэжэ мүнөө түүхэ гэршэлнэ. Хуушанай һүлдэ тэмдэг дээрэ диваажан ороной шубуун үхэр буугай сэмгэн дээрэ һууһаар зурагдадаг байгаа. Шубуунай хүл харагдадаггүй һэн. XIX зуунай эхиндэ Смоленскэ губерниин һүлдэ тэмдэгые дахин шэнэлхэдээ, заншалта ёһоор бэшэ, харин нэгэ бага ондоохоноор зуражархёо. Диваажанай шубууе хүлтэйгөөр, үхэр буугай сэмгэн дээрэ байжа байһаар зураһан.

Һэлмээ далайгаад гүйлгэжэ ябаһан, эмээл моритой сэрэгшые зураглаһан гербын анхан бии болгогдоһон түүхэ һонирхолтой.

Урдань Москвагай гүрэн Литвагай хаан түрэ хоер хоорондоо нягта холбоо барисаатай байһан. 1278 оной һүүлээр Литвагай тайжанар ород-литвагай хаан түрын һүлдэ тэмдэг дээрэ баруун гартаа һэлмэ далайгаад, зүүн гартаа халхабша баряад, харайлгажа ябаһан эмээл моритой сэрэгшые зурагладаг болоо һэн. Тиигэжэ һэлмэ далайһан, эмээл моритой сэрэгшээр һүлдэ хэхэдээ, Москвагай тайжанартай түрэл садан гээшэбди гэжэ харуулхые оролдодог байба.

Вильнюс хотын һүлдэ тэмдэгынь ород болон литов арадай үниинһөө хойшо хани дүй байһые гэршэлнэ.

Ородой түүхын шухала үйлэ хэрэгые зураглаһан олон һүлдэ тэмдэгүүд урда үеын гайхамшагта хүшөө болоно. Козельск, Лихвин хотонуудай һүлдэ тэмдэгүүд татар-монголой добтолгодо баатарлигаар эсэргүүсэлыень харуулна. Тиихэдэ С[illegible]яжск, Казань болон Астрахань хотонуудай гербнүүд нютагай жэжэхэн хаашуулай Россида нэгэдэһэн тухай, ородой сэрэгшэдэй габьяа тухай домоглон. Сибириин Тобольск хотын герб Ермагай дайшалхы аян замые, Сибириин Россида нэгэдэһые батална. Харин Волоколамск, Боровск, Сергиевэй Посада (З[illegible]горск) хотонуудай һүлдэ тэмдэгүүд хариин булимтарагшадые эсэргүү ород арадай баатарлиг тэмсэлые харуулна. Полтава болон Бендер хотонуудай гербнүүд шведүүдэй хаан XII Карлай бута сохюулһые, Измаил хотын һүлдэ—Суворовой илалтые, Ковно (Каунас) хотын герб Наполеоной газардалгые э[illegible]шэлнэ.

Новгород хотын анха түрүүшын герб арад зоной һүр һүлдэтэ ехэ хүсые зурагладаг байгаа юм. Харин хожомой хаашуулай урдын гербые шэнээр зохёо[illegible]

КРАСНОДАРСКА ХИЗААР. Павловска районой «Родина» колхозой түбэй буусада Кубанидахи эгээн томо оньһожоруулагдаһан тоог хоёрдохи жэлээ хүдэлжэ байна. Бүхы 8 бригадаһаань ороошо таряан эндэ асарагдажа сэбэрлэгдэн, худалдан тушааха, үрэһэндэ хэрэглэхэ шанарта хүргэгдэдэг юм. Сэбэрлэн илгадаг машинанууд, автоподъёмнигууд, ленточнэ транспортёрнууд, механическа погрузчигууд тоог дээрэ хэрэглэгдэдэг. Энэ оньһожоруулагдаһан тоог сүүдхэдээ 900 тонно ороошо таряа сэбэрлэн шанаржуулдаг юм. Колхоз 12 мянган тонно таряа мүнөө жэлдэ гүрэндэ худалдаха. Зураг дээрэ: колхозой оньһожоруулагдаһан тоог дээрэ.

ТАСС-ай фотохронико.

ГОЛ МҮРЭНҮҮДЭЭ АРЮУН БАЙЛГАЯЛ

Городууд болон хүдэлмэришэдэй тосхонуудта дүтэ шадарай гол мүрэнүүдэй, нуур сөөрэмүүдэй уһа, тэрэшэлэн агаар сэбэр байлгаха, байгаалиин үзэсхэлэн газарнуудые хамгаалха тушаа КПСС-эй XXIII съездын Директивэнүүд соо онсо анхарал хандуулагдаһан байна.

Дэлхэй дээрэхи эгээл тунгалаг, дабһагүй уһанай ехэ һаба—Байгал Буряад оронoймнай газар дайдын шэмэг мүн. Зоной дунда далай гэжэ нэрлүүлһэн энэ гайхамшагта нуурай эрьеын 80 процент манай республикын хилэ дотор оршоно. Байгалда ородог гол мүрэнүүдэй олонхинь республикымнай газар дайдаар урдадаг.

Ехэ уһа сөөрэмүүдэй хоёрдохинь—үзэсхэлэн һайхан Галуута нуур. Тэрэнэй эрьедэ шахтёрнууд ажаһуудаг, амаран сэнгэдэг. Гусиноозерск городой ажалшад, промышленна предприятинууд энэ нуурай уһаар хангагдадаг байна.

Буряад орон—уһаар баян дайда. Республикын эгээн шухала гол мүрэнүүдые нэрлэн дурдабал: Баргажан, Дээдэ Ангар, Үдэ, Сүхэ Хёлго ба Зэдэ. Гадна бүхэли жэлэй туршада бурьялан байдаг эмтэй домтой аршаан уһатай газарнуудаар үсөөн бэшэбди. Буряадай эмнэлгын уһатай газарнуудта бүхы оронoймнай зүг бүхэнһөө хүнүүд олоороо ерэжэ, бэеэ аргалдаг гээшэ.

Үшар иимэһээ Буряад оронойнгоо уһанай баялигые нарин нягтаар хинан сахиха, зүбөөр ашаглаха асуудал бидэнэй халуун анхарал хандуулха ёһотой.

«Уһанай баялигые гуримгай эмхитэйгээр ашаглаха ба хинан сахилга шангадхаха хэмжээ ябуулганууд тухай» СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй 1960 оной апрель соо абтаһан тогтоолые бэелүүлэн, Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Совет республикынгаа уһанай баялигые зүбөөр ашаглан хэрэглэхэ талаар тодорхой хэмжээ хараалһан байна. Предприяти, совхоз болон колхозуудай коллективүүд эдэ хэмжээ бэелүүлхэ талаар ехэ юумэ хэһэн юм. Зарим заводууд болон фабриканууд үйлэдбэридэ хэрэглэгдэһэн уһые гол руу табинагүй, дахинаа хэрэглэдэг болоһон байгаа. Гол горхоной һаба руу үйлэдбэриһөө гараһан уһа, угаадаһа, хаядаһа оруулхагүйн тула сэбэрлэлгын хуушан түхеэрэлгэнүүд үргэдхэгдэнэ, шэнэ барилганууд бодхоогдоно.

Гэхэтэй хамта, уһанай бассейнүүдэй ариг сэбэрые сахилгада дутагдалнууд үшөө олон.

РСФСР-эй уһанай ажахын ба мелиорациин Министерствын мэдэлэй Байгалай бассейнүүдые эрхилдэг инспекци, «Байкалрыбзавод» загаһанай санитарна хяруулшадай эмхи зургаан, Улаан-Үдын санэпидстанци республикын ниислэлэй предприятинуудай, мүн городой уһа сэбэрлэлгын түхеэрэлгэнүүдые шалгажа үзэбэ. Уһанай баялигые зүбөөр ашаглаха ба хамгаалха тухай Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Соведэй тогтоолой муугаар бэелүүлэгдэжэ байһаниие тэдэнэр элирүүлбэ. Буряадай барилгын управлени, Улаан-Үдын горсоведэй түйсэдком зарим предприятинуудай хүтэлбэрилэгшэд уһа сэбэрлэлгын түхеэрэлгэ үргэдхэхэ, шэнээр бариха даабариие дүүргэнэгүй. Тэрээн дээрэһээ боложо Сэлэнгэ, Зэдэ мүрэнүүд, Галуута нуур үйлэдбэриин хог үлэгдэлөөр булангиртуулагдажа байһаар. Тиимэһээ эдэ газарнууд ажахын эрилтэ хангахагүй, ажалшадай амаран сэнгэхын аргагүй байхаһаа гадна, хүнүүдэй элүүр энхэ байлгада аюул тохёолдуулжа болохо юм.

Эдэ бүгэдэ юун дээрэһээ болоноб? Байгал руу шудхаран ородог гол мүрэнүүдые үйлэдбэриин хог үлэгдэл, хаядаһанһаа сэбэрлэхэ хэрэгтэ хайхарамжагүйгөөр хандадаг хэдэн баримта тэмдэглэн харая.

«Гипрогорьковстрой» институтдай зохёоһон проектээр Улаан-Үдын ажахын канализаци 1960 оной февраль һара соо баригдажа эхилһэн байха юм. Хаядаһа сэбэрлэхэ түрүүшын ээлжээндэ тушаагдаха барилгануудай хүсэ шадал сүүдхын 19 мянган кубометр юм. Сүүдхэдээ 14,6 мянган кубометр хаядаһанай уһа сэбэрлэхэ хүсэ шадалтай барилга түрүүшынхеэ 1962 оной декабрь соо ашаглагдажа захалаа. Мүнөө үелэ городоймнай үйлэдбэриин хог үлэгдэлтэ уһан—сүүдхын 36—40 мянган кубометр. Иимэ ехэ уһые сэбэрлэжэ үрдихэ хүсэ шадалай бага байһан ушарһаа хорото химикадууд (фенол, сероводород, сульфат гэхэ мэтэ) болон бусад хорото зүйлһөө гүйсэд арилгагдаагүй уһан Сэлэнгэ, Байгал руу урдан орожо, загаһа үсхэбэрилгэдэ һаад тойбо узүүлнэ. Өөдэгүй, һайса оньһожоруулагдаагүй уһа сэбэрлэлгын түхеэрэлгэнүүд мүнөө хүрэтэр гүрэнэй комисснар тушаагдажа абтаагүй юм. Муухай болгогдоһон уһа сэбэрлэхэ тухай асуудал тон шухала болонхой. Яахадааб гэхэдэ, Улаан-Үдымнай завод болон фабриканууддай хэрэглэжэ гараһан муухай уһанай хэмжээн улам ехэ боложо байһаар. Уһа сэбэрлэхэ, хорото зүйлнүүдһээ арилгаха түхеэрэлгэ барилгые эрид түргэдхэхэ шухала. Уһа сэбэрлэхэ түхеэрэлгын хоёрдохи ээлжээнэй проект зохёогдожо байнхай. Буряадай барилгын управлени түрүүшын ээлжээнэй барилга түргэдхэжэ энэ зун ашаглалгада тушааха талаар дары хэмжээ абаха уялгатай.

Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Совет 1964 оной декабриин 14-дэ гаргаһан тогтоол соогоо Үдэ, Сэлэнгэ руу фенолтой уһа хаялгые усадхан болюулха, энэ зорилго бэелүүлхын тула мартен пеэшэнгүүдые хатуу түлишөөр бэшэ, харин зайн галаар хүдэлгэдэг болгохо гэжэ локомотиво-вагон заһабарилгын заводой директор Павленкые уялгалһан байгаа. Харин заводой хүтэлбэрилэгшэд энэ асуудал шиидхэлгэдэ ямаршье оролдолго мүнөө болотор гаргаагүй, һанаа амарханаар Үдэ, Сэлэнгын урасхал руу фенолтой уһаяа хаяжал байһаар.

Мяха консервын комбинадай хүтэлбэрилэгшэд Үдэ, Сэлэнгын уһые бузарлахагүй хэрэгтэ хайхарамжагүйгөөр хандана. Тиимэ байһанайнгаа түлөө тэдэнэр республикын газетэнүүдэй хуудаһануудта нэгэтэ бэшэ шүүмжэлэгдээшье һаа, дутуу дундануудаа усадхахые огто оролдоногүй. Эндэхи уһа сэбэрлэлгын түхеэрэлгэнүүд аяар 30 жэлэй туршада заһабарилагдаагүй байха юм.

Иимэрхүү хайхарамжагүй байдалай үшөө нэгэ баримта дээрэ тогтое. Улаан-Үдын Октябрьска райондо 1963 онһоо эхилжэ канализациин коллектор татуулагдажа байнхай. Тус хэрэгые бэелүүлхэ зорилгоор 1963 ондо 40 мянган түхэриг, 1965 ондо 100 мянган түхэриг мүнгэн һомологдоошье һаа, гансаханшье түхэриг ашаглагдаагүй. Байгша ондо мяха болон һүнэй промышленностиин министерствын һомолһон 205,8 мянган түхэриг мүнгэн мүн лэ ашаглагдаагүй.

Дээрэ дурсагдаһан эбсэшэгүй дутагдалнуудтай эрид хатуугаар тэмсэхэ саг тулажа ерээд байна. Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Соведэй заседани дээрэ уһа хэрэглэхэ, сэбэрлэхэ талаар хэжэ байһан хүдэлмэри тухайнь ажахын хүтэлбэрилэгшэдэй тоосоо шагнаха шухала болоо.

В. ОГЛОБЛИН,
уһа сөөрэмүүдые ашаглаха, хамгаалха Байгалай бассейнэй инспекциин начальник.

БАЯН УРГАСА

Городой ажалшадые үсэ, помидороор хангаха талаар теплицын комбинай хүдэлмэришэд ехэхэн ороолго гаргана. Эндэхи коллектив хаха жэлэй түсэбөөр 376 центнер үгэрсэ, помидор абаха байһан, тэрэнээ 400 центнертэ хүргөө. Июлиин 1-һээ хабарай теплицэһээ ургаса хуряажа эхилээ. Түрүүшын 70 центнер үгэрсэ абтаба.

Эндэ ажалладаг хүүдэй дундаһаа Мария Дмитриевна Шубина, Любовь Иннокентьевна Шубина эрхимлэжэ гарба. Хабарай теплицэдэ ажалладаг Екатерина Гавриловна Макарова түрүүлнэ. Тэрэ 70 центнер үгэрсэ абаха жэлэйнгээ түсэб 4 центнертэ хүргэбэ.

А. НАГАСЕЕВ.
Улаан-Үдын аймаг.

ҮНДЭР КРАНА ҮРГЭГДЭН

Москвагай сагаар түрүүн час болоһон дохёогой үгтэхэй зэргэ Бульварна гудамжын барилгын талмай дээрэ мотоорой дуун дуулдажа эхилнэ. Барилгын материал үргэдэг үндэр кран түргэн бетон брус, ябталаатай хирписэ болон бусадые үргэнэ, буулгана.

Эндэ барилга хабсаргын 2-дохи управлениин Павел Романович Второушинай хүтэлбэрдэг коммунис ажалай бригада хүдэлнэ. Второушин городой үйлэдбэриин предприяти, байрын гэрнүүдые 14 жэлэй туршада барижа ябаха юм. Тэрэнэй бригада барилга дээрэ холодоо түрүү зэргэдэ ябадаг. Тэдэнэр мүнөө «Дружба» кооперативай 80 байратай байшангай барилга дээрэ ажаллана.

Барилга дээрэ монтажнигууд В. С. Солодянкин, Ю. М. Сухинин, изолировщик А. А. Жигарев, шулуушан В. А. Шашин, крановщик Н. Е. Шашин болон бусад эрхим ажалаараа шалгарна.

Д. КОЛМАКОВ.

„НАУКА" ГЭҺЭН СКУЛЬПТУРА

Республикымнай ниислэлэй гигант—локомотиво-вагон заһабарилгын заводой хүдэлмэришэдэй социалистическэ городой талмай дээрэ эрдэм наукын һүлдэ тэмдэг харуулһан «Наука» гэжэ скульптура табигдаба.

Энэ скульптура табсан дээрэ байһан космонавт, эхэнэр болон хүдэлмэришэн—эдэ гурбан хүнүүдэй бумбэрсэгые тэлэн үргөөд байһан дүрэтэй.

Н. ЦЫБЕНОВ.

Дондок УЛЗЫТУЕВ

ТҮНХЭНДЭ ТҮРЭҺЭН ШҮЛЭГҮҮД

Буряадай уран зохёолшодой холбооной правлениин нүүдэл зүблөөнэй Түнхэнэй аймагай Хэрэн тосхондо болоһон тухай мэдээсэл манай газетэдэ толилогдоо һэн. Хэдэн үдэрэй туршада уран зохёолшод Дольёон Мадасон, Цырендулма Дондокова, Цыдենжап Жимбиев, Дондок Ульзытуев, Алексей Бадаев, Цэрэн Галанов, литературовед Гунга Туденов, Хориин аймагай литературна нэгэдэлэй хүтэлбэрилэгшэ Абида Соднемов, мүн бусад Зүүн Саянай хормойдохи нютагуудаар ябажа, уншагшадтаяа уулзаһан байна.

Хэнэйшье мэдэһээр Түнхэн нютагта бэлигтэй, бүгэдэндэ мэдээжэ болоһон уран зохёолшод түрэһэн үдэһэн ха юм.

Буряадай уулануудай орой болохо Мүнхэ Сарьдагай нэрээр арадтаа суурхаһан Будажаб Найдаков (Мунко Саридак), үльгэршэ домогшо Сороковиков-Магай, поэт Гэнин-Дарма Нацов, үглөө бүхэндэ орон нютагаарнай зэдэлдэг «Саян үндэр ууламнай» гэһэн дуунай автор Цыретор Зарбуев гэгшэд эндэ түрэһэн, гайхамшаг һайхан зохёол дуунуудаа арад түмэндөө асарһан.

Тиихэдэ мүнөө үеын, залуу зохёолшод, Балдан Ябжанов, Лобсон Тапхаев, Шагдар Байминов, Владимир Сыренов, Борис Сыренов, Будажаб Машкинов, Ардан Ангархаев, мүн бусадай зохёолнууд энэ нүүдэл зүблөөн дээрэ үргэнөөр зүбшэн хэлсэгдээ.

Үнэхөөрөөшье Түнхэн нютагнай шүлэг дуунай түрэхэл ёһотой орон ха юм. Энээниие тэндэ ябаһан хүн бүхэн нэгэнтэ бэшэ ойлгоһон, мэдэрһэн байха. Энэ нютагаар ябалсаһан поэт Дондок Улзытуевай тэндэ бэшэһэн хэдэн шүлэгүүдые уншагшадайнгаа анхаралда табинабди.

Сэдьхэл минии үлэһэй даа

Ёохор татан жэргэһэн
Соохор марян сэсэгүүд соо,
Оодор табин нэрьеһэн
Аадар түргэн голнууд соо
Сэдьхэл минии үлэһэй даа.
Мундуу шулуун мундаргын
Гүндүүн ехэ агы соо,
Бүглүү ногоон шэрэнгиин
Углуу тохой, шугы соо
Сэдьхэл минии үлэһэй даа.
Шэнэһэн модон уняатай
Шэнэхэн айлай байшан соо,
Дууша солгёон хүбүүдэй
Уужам хонгёо сээжэн соо
Сэдьхэл минии үлэһэй даа.

Сарьдагууд

Оёдон-һоёдон шүрбыгшэ
Оёдол сагаан хабсалнууд,
Холоһоо булгин жэрбыгшэ
Холбоо долгин сарьдагууд,
Зэгэтэ абаһаа мултарһан
Зэрлиг бүхын гүйдэл гү?
Дээдын сагта гантаһан
Дэлхэй дайдым—зүйдэл гү?

Зүүн мүрэн

Зүүн-мүрэн, Зүүн-мүрэн,
Зүүдэндэмни мэлмэрэн.
Зүрхэндэмни дэлбэрэн
үзэгдэгшэ бэлэй.
Зуун морин, зуун морин
Зуһалан дээгүүр хүльбэрэн,
Зуралзаһаар үнгэрэн
харагдагша бэлэй.

Дурдалга

Даяар үндэр Сарьдагай
Аяар тэрэ хормойһоо,
Хүхэрэн хүхэрэн сэнхиигшэ
Хүбсэгэл далайн хүбөөһөө
Байгал хүрэтэр тэниһэн
Һайхан ногоон Түнхэмни.
Этигэл зүрхым буляаһан
Сэдьхэл сагаан зонхомни!

Түнхэн гол

Хүхэ шулуу түнхин,
Хүнхинэнэ Түнхэн:
Хүн-хүн! хүн-хүн!
Манхан ехэ Түнхэн,
Жэнхэн ехэ Түнхэн:
Хүн-хүн! хүн-хүн!
— Хэн тухай дууланабши
Хэлыш, Түнхэн?
— Хүн тухай дууланалбн,
Хүн тухай, хүн!

Хэрэн

Энээхэн шүлэгөө шэбшэжэ,
Эрьедэш һуухадаа дуугайхан
Эльгэн шулуунайш һайхые
Эльбэн аршан түүгээ һэм.

Амисхаал һэрюухэн шулууеш
Дурасхаал болгон абахадаа,
Хээээдэш, хаанаш ябахадаа,
Хэрэн, шамаяа һанахаб даа.
Хэрэн Хэрэн, Хэрэмни,
Хэжэм сэнхир мүрэмни,
Дурдам торгон дэрэмни,
Дурсаагүйхэн нэрэмни.

Сэлгеэ һалхяар эшхэрэн,
Сэнгүү долгёор эбхэрэн,
Үдын нараар энхэрэн,
Үдэшэбэш намаяа Хэрэн.

Хулгайша

Орьёл саһан оройгоороо
Оршон тойрон ялбайжа,
Монгол хилээ хубаан һуунал
Молор шулуун Хулгайша.

Хуушан сагай хунтарваншад
Хуули бусын ябадал хээд,
Бусаха замдаа эгээл эндэ
Бурхан шажанаа дурдаа гээ...

Хангил уулын зүргэ дээрэ
Хангир хутага ялагас гээ.
Талаан муутын тархи дээрэ
Ташуур минаа далгас гээ.

Хадын зүргэ хабшуухан даа,
Хаанаш хорохын забһаргүй.
Харгын зоной хамаг зөөри
Хашажа эндэ абаһан гээ.

Зангисан

Долгисон, долгисон урдааша
Зангисан голой тэг дундуур
Онгосом, онгосом, шуумайгыш,
Ханилсан гансамни бү айгыш.

Эрхүү мүрэндөө ороходомнай,
Эрэлхүү долгиниинь номгорхол.
Эрээ золгоһон эхэнэршүү
Эрьеэ нэнгэн мэлмэрхэл.

Долгисон урдана Зангисан.
Онгосом гүйнэл шуумгайхан.
Халуухан амяраа тэмтэрэн,
Хажуудахим нэнгэнэл дуугайхан.

Зураг

Найман ханатай хара соол
Найган һагад орбойно.
Шэнэһэн һургааг-хорёо соонь
Шэрэм тогоон тобойно.

Хүл нюсэгэн хүбүүхэн
Зэрэмшээжэ һаатана.
Хамагшатай буруухан
Тангаршаажа наадана.

Эрэ ганса Жэбжэлтын
Эхин удха һанабалби.
Тэрэ агуу Зоболонтын
Эхэ нютаг танибалби.

Уулын субасаар

Уулын үндэр дабаае
Үүлэн бором агшаана.
Дуулим һүниин дууряае
Гуулин хонхонь яншаана.
Дуулан ябанаб зосоогоо.
Дүүрэн һара—дээрэмни.
Шүүрэн абанаб жолоогоо.
Уужам дайдам—дооромни.

Уулын хяраар гүүгэлһэн
Уулиин абяан жэрхэмшэг.
Үйлын үреэр ооголһон
Нүүлын архан шүдэршэг.

Үүлэн аалин абирһаар
Зүүлэн нүүнэл һаатангүй.
Уулын шулуун хабиргаар
Дүүлин гарахаб зааталгүй.

Үүдэн-Байсын саада тээ
Зүүдэн шэнги нютаг бии.
Хүүхэн һайхан саажатай*
Дүүхэн зулгы ниаг бии.
...Уулын үндэр дабаае
Үүлэн бором агшаана.
Дуулим һүниин дууряае
Гуулин хонхонь яншаана.

Хэнгэргэ

Нэрэеэ һанан, жэнгиргэн,
Нэрьен дуулааш, Хэнгэргэм.
Эрьеэ наншан, онгиргон,
Эрьен буугааш, Хэнгэргэм.

Уулын хабшуу хабшалаар
Уурал һабан шуухирнааш.
Уутан һайхан алдараа
Ууртай шангаар һүүхирнээш!

Саян уулын заяан гүш?
Сагаан толон туяань гүш?
Энхын энхэ саһан гүш?
Мүнхын мүнхэ наһан гүш?

Дошхон хурдаар харайжа,
Доошоо һүрэн бууналши.
Һогоон шэнгеэр шармайжа,
Ногоон долгёо тууналши.

Хасууринууд найгалзан.
Хатуу сөлыш хуурдана.
Асуури шулууд гайхалсан
Агуу нэрыш дуудана.

Хаана тэрэ аглагһаа
Хааян хүүен ерэнэбши?
Ямар хонгёо амарагтаа
Яран шууян зоринобши?

Һэрюун хүйтэн аминайнгаа
Арюун дуһал үршөөгыш.
Дорюун солгёо дуунайнгаа
Аялгаһаа хүртөөгыш?

Нэрэеэ һанан, жэнгиргэн,
Нэрьен дуулааш. Хэнгэргэм?
Эрьеэ наншан, онгиргон
Эрьен буугааш, Хэнгэргэм!

Хагсалгын дуун

Тоонто һайхан Түнхэнөө
Тойрон тойрон ерэбэлди.
Тоором хара хүрьһэтэн
Тооро нютагаа хүрэбэлди.

Буха ноён байсаяа
Буряад ёһоор үзэбэлди.
Буурал Түнхэн дайдаһаа
Бусахын хирэ гэбэлдн.

Мундаргыень харамсаар
Эрын зориг түрүүлнэ.
Хангай тээшэнь эрьемсээр
Эхын сэдьхэл һануулна.

Дайда дэлхэй дүүргэмээр
Айдар залуу хүбүүд байн.
Гайхал болон суурхамаар
Һайхан сэбэр басагад байн.

Түнхэн, Түнхэн нютагнай
Дэнхэн холош бэшэл байн.
Анхан ёһоо алдаагүй
Жэнхэн байхын хүсэл байн.

Зутраан амтан замбааень
Сатараа ужа гаралайлди.
Дарасынь хатуу тогооной
Арзынь дээжы барнлайлди.

Түбхин налагай зутаатай
Түнхэн зоноо урилайлди.
Унаган түрэл дуунуудайнь
Ульгам байһы мэдэлэйлди.

Агтын шэхэн бэшэш һаа,
Автын абяан ханхнс гээ.
Аяар холохон бэшэш һаа,
Аян замай эсэс гээ.

* Саажа—гэзэгэ.

ТЭМДЭГҮҮД

арад зоной дунда алдар солоехэтэй өөрэ янзын республика байһан урдын Агууехэ Новгородой нэрэ хүндые бууруулха һэдэлгэ гаргаһан һурагтай.

Олонхи гербнүүд манай элинсэг хулинсагай ажал тухай, газар тарялан, мал ажал, үйлэдбэриин талаар, ашагта малтамал абаха хэрэгтэ тэдэнэй туйлаһан амжалтанууд тухай домоглоно. Тиихэдэ худалдаа наймаа, холын тамаралга, газар дээгүүр, мүн уһа мүрэнөөр аяншалга эрхилдэгые, түрэл газарайнгаа байгаалиин баялигые, сагай уларилые харуулһан һүлдэ тэмдэгүүд олон байгаа.

«Нэрээ мүнхэлһэн гербнүүд» һонирхолтой юм. Тиимэ һүлдэ тэмдэгые хараад, городой нэрые тухайлжа болохо. Жэшээлхэдэ, Глазов хотын герб дээрэ хүнэй нюдэн, Козлов (Мичуринск) хотын герб дээрэ — ямаан, Стародубск хотын герб дээрэ һарха барха сарса модон зураатай байдаг.

Уезднэ хотонуудай герб дээрэ өөрынь һүлдэ тэмдэгһээ гадна, хубинь боложо ородог губерниингээ гербын зураг оруулалсаһан байдаг.

XVII—XVIII зуун жэлнүүдһээ эхилэн, дээдэ изагууртанай захяа заабаряар, мүн энэ хэрэг бэелүүлхэ хүнүүдэй хархис үзэлтэй байһан дээрэһээ ородой һүлдэ тэмдэгүүдэй анханайнь һүр хүсэтэ удха хазагайруулагдадаг болоһон байгаа. Һүлдэ тэмдэгүүд дээрэ арад зоной һүр хүсэ харуулһан удха болюулагдажа, хаан түрын гү, али шажанай һүлдэнүүд: титим, хоёр толгойто бүргэд, Георгий Победоносец мэтэ шажанай санаартан зураглагдадаг болоһон.

Эдэ бүгэдын орондо Октябриин революци ажалай, эб найрамдалай, эрхэ сүлөөгэй, зол жаргалай шэнэ һүлдэ тэмдэгүүдые бии болгоо. Россин Федерациин гүрэнэй герб зохёохо хэрэгтэ Владимир Ильич Ленин өөрөө хабаадалсаһан, ажаглалта хэһэн байха юм. Революциин илан мандахатай хамта СССР-эй гүрэнэй герб болгогдохо тон зохисотой һүлдэ зохёогдоо һэн. Энэмнай—хоолосоор хүреэлэгдэһэн хадуур балта хоёр ха юм.

Мүнөө һүлдэ тэмдэг зохёохо һайн һайхан ёһо заншал һэргээгдэжэ байна. Олонхи хотонууд мүнөө үеын байдал харуулһан, мүн хажуугаарнь үнгэрһэн сагай алдарта хэрэгэй дурасхаал болоһон өөрын гербтэй болохые оролдоно. Агууехэ Октябриин Социалис революциин илан мандаһаар 50 жэлэй ойн дүгэлхэ бүри өөрын һүлдэ тэмдэгтэй болохые хүсэһэн хото городууд олон болоно.

Хото городуудай гербнүүдэй зураг үргэн олон арад зоной дунда зүбшэгдэхэ ёһотой гэжэ олон хүн газетэдэ бэшэнэ.

СССР-эй ниислэл хото—Москва, союзна республикануудай ниислэл болон бусад хотонууд, мүн хизаар, область, районуудай, автономито республика болон национальна округуудай ниислэл хотонууд газар дайдаяа һүлдэлэн харуулһан гербтэй болохо зэргэтэй гэһэн дурадхал һонирхолтой байна.

Нютаг нютагай, городуудай шэнэ герб зохёоходоо, манай Эхэ ороной, манай арад түмэнэй үнгэрһэн сагай алдар солые гэршэлэн харуулһан городуудай хуушанай һүлдэ тэмдэгүүдые үлөөлсэхэ ёһотой гэжэ һанагдана.

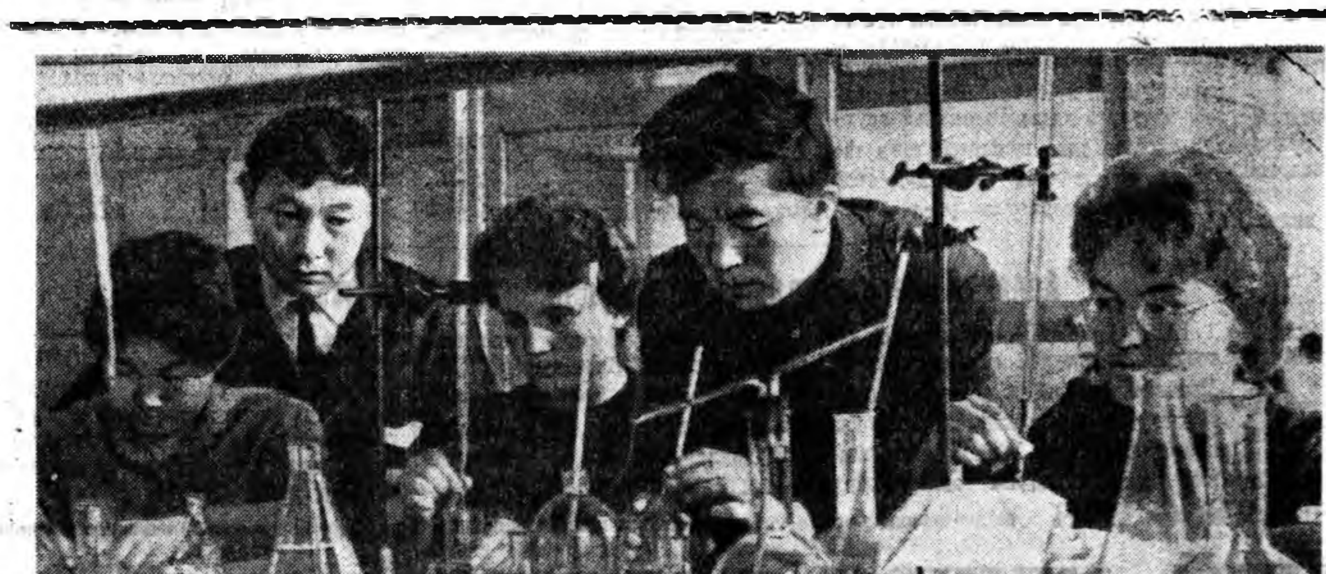
Хуушанай герб дээрэхи хэрэгээ болиһон зүйлнүүдые, жэшээнь, хаан түрые харуулһан, шажан мүргэлэй һүлдэ болоһон зүйлнүүдые болюулха.

Совет үедэ алдар солоороо суурхаһан хотонуудай урдын гоё һайхан һүлдэ тэмдэгтэй байгаа һаань, мүнөө шэнэ герб дээрэ тэрэ хоёрые тон аятайгаар тааруулан зохёохо.

Үсөөхэн зүйлөөр ехэ удха харуулһан һүлдэ тэмдэгые зохеохо хэрэгтэй. Газар нютагаа харуулһан герб дээрэ үзэг бэшэһэнэй хэрэггүй.

СССР-эй гербнүүдые зураглаһан ном зохёол гаргаха, баталагдаһан шэнэ гербнүүдые тэрээн соо оруулжа байха. мүн хото городуудай гербнүүдэй зурагуудые почтын открытка дээрэ, почтын марканууд дээрэ, мүн дурасхаалта значогууд дээрэ барлаха ёһотой гэжэ олон хүнүүд дурадхана.

Николай СПЕРАНСОВ.
(АПН).

Буряадай хүдөө ажахын институтда шалгалтын халуун хаһа һаяхан намдаба. Һуралсалай ордон соохи аудитори, кабинедүүд соо студентнүүд үсөөрөө. Зураг дээрэ: агрономическа факультедэй 1-дэхи курсын студентнэр аналитическэ химеэр зачет барижа байна. Неорганическа, аналитическэ химиин кафедрын ассистент Владимир Васильевич Малтугуев (зүүн гарһаа хоёдохи) студентнүүдэй лабораторно хүдэлмэриие шалгана.

П. БУРМАКИНАЙ фото.

МЭРГЭЖЭЛТЭДЫЕ БЭЛДЭДЭГ ГУЛАМТАНУУД

Гүрэнэй багшанарай институт город соохи дээдэ һургуулинуудай аха захань болохо юм. 1932 ондо байгуулагдаһан, тиимэ хадаа Буряад орондо дээдэ эрдэм хүгжөөхэ хэрэгтэ онсо шухала һуури эзэлжэ байһан, мүнөөшье эрдэмэй ехэхэн гуламта байһаар.

Түрүүн эмхидхэгдэһэн жэлынь—1932 ондо 124 студентнэр байһан. Мүнөө жэлдэ 408 студентнэр институт дүүргэжэ гараба. Эдэнэр элдэбын мэргэжэлтэй багшанар гансахан буряад оронойнгоо бэшэ, харин Алас-Дурна зүгэй, Зүүн-Сибириин хизаар, областьнуудай һургуулинуудта хүдэлхөөр ошохо юм. Мүнөө институтда заочноор һурагшадтай хамта дээрээ 4 мянгаад студентнэр һуража байна.

Багшанарай институт олон ондоо мэргэжэлтэй багшанарые бэлдэжэ гаргадаг. Табан факультедтэй. Хари хэлэнэй факультедые түрүүшын 70 хүн дүүргэжэ гараба. Англи, француз, немец хэлэнэй багшанар республикын һургуулинуудта гаранхай.

Институдай анхан бии болоһонһоо хойшо хамта дээрээ 6500 хүн манай институт дүүргэжэ гараа. Эдэнэрэй олониинь эрдэмэй нэрэ зэргэтэйнүүд болонхой. Улаан-Үдынгөө, мүн ороной бусад городуудай дээдэ һургуулинуудта хүдэлжэ байдаг. Партийна, советскэ, ажахын газарнуудта хүтэлбэрилхы ажалда хүдэлжэ байнхай.

М. МАНГАДАЕВ. Улаан-Үдын багшанарай институдай һуралсалай талаар ректорэй орлогшо.

* * *

Хүдөө ажахын үйлэдбэридэ хүдэлхэ мэргэжэлтэдые—агрономууд, зоотехнигүүд, ветеринарна врачнуудые бэлдэхэ газар—хүдөө ажахын институт болоно. Түрүүн эмхидхэгдэһэн сагһаа—1935 онһоо мүнөө болотор 3.500-гаад мэргэжэлтэдые институт бэлдэжэ гаргаа.

Хэрбээ 1937 ондо 11 зоотехнигүүдые институт бэлдэжэ гаргаһан байгаа һаа, мүнөө жэлдэ 47 эрдэмтэ зоотехнигүүдые бэлдэжэ гаргаба. Эдэ мэргэжэлтэд Эрхүүгэй, Шэтын областьнуудай, Буряадай, Тувын автономито республикануудай колхоз, совхозуудта хүдэлхөөр гараба. Мүн 77 ветеринарна врачнууд, 57 агрономууд энэ жэлдэ дүүргэжэ гараа.

Институдай дэргэдэ заочно һуралсал эмхидхэгдэнхэй хүдэлжэ байдаг. Олон хүн ажаллажа байгаад, институт дүүргэжэ, мэргэжэл абажа гарана. Буряад ороной, Зүүн Сибириин область, хизаарнуудай колхоз, совхозуудта Буряадай хүдөө ажахын институт дүүргэгшэд олоороо хүдэлжэ байдаг юм.

И. ЛИНЕЦ,
Хүдөө ажахын институдай һуралсалай талаар ректорэй орлогшо.

* * *

Манай институт город соогоо залуунь юм. Үнгэрэгшэ жэлдэ институт түрүүн мэргэжэлтэдые—соёлой эмхи зургаануудай мэргэжэлтэдые—библиотекарьнуудые, арадай театрнуудай режиссернуудые, арадай инструментнүүдэй дирижернуудые гаргаһан байна. Институт дүүргэгшэд М. Корпушкин Закаменск городой, Н. Токуренова Баргажанай Барханай арадай театрнуудай режиссернууд болонхой хүдэлжэ байна.

Институт дүүргэгшэд олон газар нютагууд руу ошожо хүдэлдэг. Жэшээнь, Сахалинай, Камчаткын, Магаданай областьнууд, Приморско, Хабаровска, Алтайн Красноярска хизаарнуудта, Яхадай, Буряадай автономито республикануудта, Кемеровскэ, Эрхүүгэй, Шэтын областьнуудта ошожо хүдэлнэ.

Д. ЖАЛСАБОН,
Зүүн-Сибириин культурын институдай ректор.

„ЮБИЛЕЙНЫЙ“

В. Терешковагай нэрэмжэтэ гудамжада үшөө нэгэ табан дабхар гэр бодхоогдожо, ашаглалгада оруулагдаба. Тэрэнэй дээдэ дүрбэн дабхарта олон айл шэнэ гэртэ орожо түбхинөө.

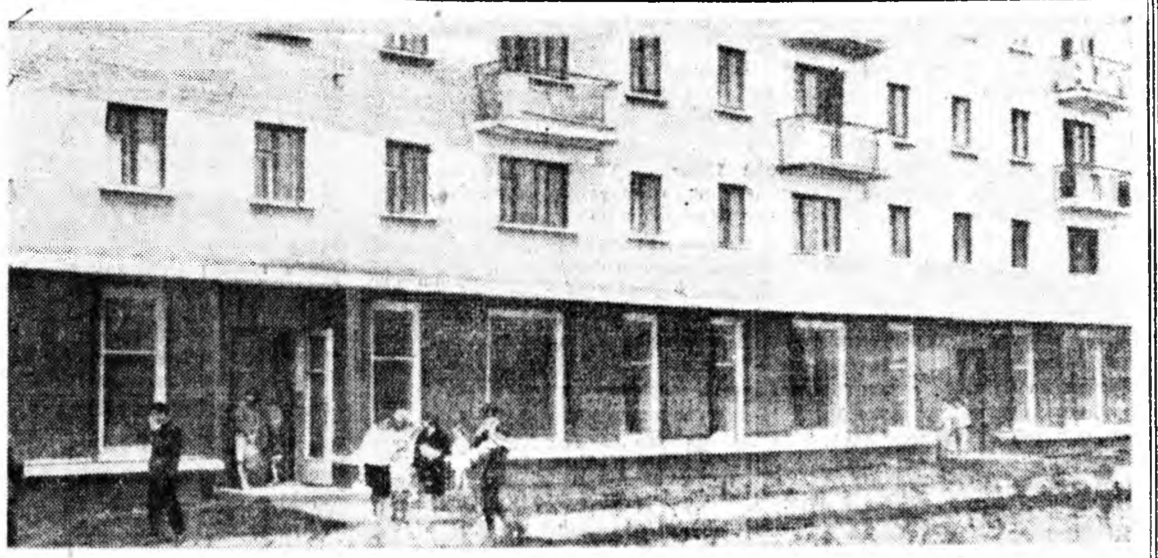
Энэ байшангай доодо дабхарта һайханаар түхеэрэгдэһэн эдеэ хоолой уужам ехэ магазин нээгдэбэ. Шэнэ магазин Улаан-Үдэ городойнгоо 300 жэлэй ойн һайндэртэ нээгдэһэн тулада, «Юбилейный» гэһэн нэрэтэй болоо. Магазин мяха болон овощой, гастрономическа, бакалейнэ, кондитерскэ, тамхи, жэмэсэй шүүһэ худалдаха, хилээмэнэй таһагуудтай. Эдэ таһагуудта 14 хүн нэгэ доро хүдэлжэ наймаа хэнэ.

Магазинай нээгдэһэн түрүүшын үдэр Октябрьска микрорайонуудай арад зон олоороо ерэжэ, мяха, омоли мэтын эдеэ хоолой бусад зүйлнүүдые горитойгоор абабад. Илангаяа «Улаан-Үдэ городой 300 жэл» гэһэн гаршагтай печени, конфетэ, элдэб ундан, архи болон бусад зүйл худалдан абагшадые ехээр һонирхуулаа.

Магазин нээгдэһэн түрүүшынгээ үдэртэ 9500 түхэригэй эдеэ хоолой зүйл худалдаба.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: «Юбилейный» магазинай зосоо, газаа талань.

А. МАНТАЕВАЙ фото.

Хүршэ областьһоо ерэһэн бэшэг

СЭСЭГЛЭН ҺАЛБАРАГ ЛЭ САГААН-УУЛА

АГЫН талын зүүн урда зүгтэ, Ага голой эрье дээрэ «Путь Ильича» гэжэ колхоз үни холын түбхинэнхэй. Энэ колхоз һүүлэй зургаадолоон жэл соо аргагүй түргэн алишье талаараа ургажа байна. Тэрэнэй тала дайдаар далан табан мянган табан хушуу мал тангаршаан бэлшэжэ, жэлһээ жэлдэ аргагүй олоор үдэжэ байна. Колхозниигуудта ехэ олон шэнэ гэрнүүд баригдажа, Сагаан-Уулын түб хото городтол нэмжышоо. Мүнөөдэр колхозойнь олзо доход зуун дүшэ мянга гаран болотороо ургаа. Дүй дүршэлтэй болоһон үнинэй коммунист Даши Гомбоевич Жамсаранов тус колхозые хүтэлбэрилнэ.

Июнь һарын 21-һээ 25 болотор Агын буряадай национальна округто Бүхэроссиин семинар үнгэргэгдөө. Тэндэ РСФСР-эй культурын министрэй нэгэдэхи орлогшо нүхэр Стриганов түрүүтэй олон айлшад хабаададсаба. Семинарта хабаадагшад ажахынуудаар ябажа, эндэхи ажалшадай байдал һуудалтайнь танилсаа.

Айлшадые угтажа, буряадай һайн заншалаар бүхы юумэеэ харуулһан ажахынуудай нэгэн Сагаан-Уулын «Путь Ильича» колхоз болоно. Тэндэнь «Ажалай алдар соло»—гэдэг зунай ёһо заншалай найр наадан болоно байба. Хүгжэм дуун, мори урилдаан, бүхэ барилдаан, һур харбаан—эдэ бүгэдэ спортивна һорёо мүрысөөе хаража, айлшад тон ехээр һонирхоо.

Энэ семинарые угтуулан тус колхоз шэнэ парк нээжэ, тэрээндээ «Октябриин революциин 50 жэлэй ой» гэһэн нэрэ үгөө. Парк соогоо нютагайнгаа хүбүүнэй, манай Буряадай гушан хоёр геройнуудай нэгэн болохо, Советскэ Союзай Герой Базар Ринчиногой хүшөө бодхообо. Духовой оркестр һүрөөтэйгөөр наадажа, ракетэнүүдые хаяжа салют үгэжэ, энэ хүшөө нээбэ. Эндэ Соёлой шэнэ ордон баригдаа. Үглөөнэй 11 час. Ордонойнгоо урда гурбан метр үндэртэй Ленин багшын хүшөө бодхоонхой. Энээниие нээлгэн болобо. Тэрэнэй һүүлээр хүн зон Культурын шэнэ ордон ошожо харахадаа, хэм хэмжээгүй ехээр баярлаа. «Иимэ ехэ, иимэ һайхан ордондо хэды шэнээн мүнгэ зөөри гаргашалагдаа гээшэб»,—гэжэ айлшадай нэгэнэйнь асуухада,—шэнэ мүнгөөр 300 мянга болоо юм, — гэжэ нүхэр Жамсаранов харюусана.

Энэ ордон хадаа Агын округ соохи олон ордон байшангуудһаа бултанһаань үлүү һайхан, ехэшье, табан зуугаад хүнэй һууха залтай, шэнэ маягаар шэрдэжэ гоёоһон ууж8м үндэр фойетэй юм. Гадна спортивна, уншалгын ба гэрлэлгын залнуудтай. Кружогуудай хүдэлмэрилхэ хэдэн олон таһалганууд бии.

Үдэшэнииинь энэ толормо ехэ ордон соо Буряадай республикын габьяата ажал ябуулагша Федор Сергеевич Иванов бидэ хоёрой уран һайханай бүлгэмдэ нэгэ һарын турша соо бэлэдхүүлһэн «Сагаан-Уулын хормойдо» гэжэ хагар дуунай сюитэ хараад, һүүлээрнь нүхэр Стриганов болон бүхы айлшад ендэр дээрэ гаража, уран һайханай наадада хабаадагшадта ехэ баярые хүргэһэн байна.

— Агын буряадай национальна округто ерэжэ семинар үнгэргэхэ гэһэн манай тогтоол тон зүб байгаа,—гээд РСФСР-эй культурын министрэй орлогшо нүхэр Стриганов хэлээ.

Сагаан-Уулын хормойдо сэсэглэжэ байгаа «Путь «Ильича» гэжэ колхоздо ажал хүдэлмэриин охин үшөөл эршэтэйгээр бурьялаг, дуу хагарай сууряан Ага голой эрье дээгүүр бү таһалдаг гэжэ булта юрөөгөөд, семинарта хабаадагшад мордоо һэн.

Д-Д. ЖАЛСАРАЕВ.

МҮРЭН ДАЛАЙГААР

Ленинэй нэрэмжэтэ Волго-Балтиин уһан замаар онгосонууд олоороо тамардаг. Гол мүрэнэй зуу гаран онгосо энэ жэлдэ хари гүрэн худар ашаа абаашана.

«Балтийский-34» гэдэг теплоход Череповецһээ Хельсинки хото хүрэтэр түмэрэй рудагай концентрат абаашаа. Мүн Череповец хотоһоо түмэр ашаһан «Балтийский-27» гэжэ теплоход Германиин Демократическа Республикын Росток порт хүрэжэ ошобо. Эдэ портнуудта энэ жэл гол мүрэнэй совет онгосонууд зуугаад мянган тонно ашаа абаашаха юм.

Беломорск хотоһоо Скандинавиин портнуудта модо зөөхэ онгосонууд ябажа эхилээ. «Балтийский-42» гэдэг теплоход Финляндиин Котка портдо хюрөөдэгдэһэн модо абаашаа.

«Янги-Юль» гэдэг далайн теплоход Иранние Хойто, Баруун Европын портнуудтай холбодог ехэхэн уһан замаар тамаралгын эхи табяа. Каспи дээрэхи Иранай Пехлеви портһоо Шецин хотодо 2 мянга гаран тонно жмых асарагдаа. «Кубалта», «Акстафа» гэдэг теплоходууд Иранай фирмэдэ абаашаха ашаа Антверпен, Роттердам, Гамбург хотонуудта ашаална. Иранай, Баруун Европын фирмэнүүд Советскэ Союзай дотоодын уһа мүрэнүүдэй шэнэ замые ашаглана. Һүүлэй үе болотор Гамбургһаа, Европын бусад портнуудһаа абтаһан ашаан Хойто далайгаар, Атлантиин океанаар, Дундада далайгаар, Суэцкэ канал болон Улаан далайгаар тойрожо, Персид тохойн портдо ерэдэг байгаа. Харин шэнэ уһан зам утын харгые хоёр дахин агшаахаһаа гадна, ашаае аяар 10 сүүдхээр үрид хүргэнэ. Тэрээнһээ гадна, халуун уларилта газараар ябахагүй һэн тула, ашаае һайн зандань гутаангүй хүргэхэ арга оолможотой. Оронууд хоорондын уһан замаар ашаа зөөлгэдэ хлопок, модо болон бусад ашаа зөөхэ түхеэрэлгэтэй, 4 мянган тонно ашаа үргэхэ хүсэтэй эрхим теплоходууд ябадаг байна. Эхэ ороной верфьнүүдтэ баригдаһан томо онгосонууд аюулгүие хангаха шэнэ түхэлэй приборнуудтай юм.

«Балтийский» түхэлэй теплоход Кама мүрэнэй Березников портһоо калийна руда ашаад, 3 мянга 500 километртэ байһан Хельсинки хото абаашаа. Мүн лэ иимэ түхэлэй онгосо Беломорскһоо Даниин Орхус портдо эгээн түрүүшынхеэ хюрөөдэгдэһэн модо абаашаһан байна.

Хюрөөдэһэн модо Петрозаводскһоо Грециин Пирей портдо абаашаһан «Балтийский-34» теплоходой туршалгын рейс тон амжалтатайгаар үнгэрөө. Энэ онгосо Волго-Балтиин, Волго-Доной каналаар гараад, Азов, Хара, Мрамор, Эгейскэ далайнуудаар, мүн далайн хоёр хоолойгоор ябажа, хамта дээрээ 5.146 километр гаталһан байна. Энэ замаар ябахада, холын харгы 3 мянган километрээр агшаагдадаг. Мүн лэ «Волгонефть» түхэлэй гол мүрэнэй танкераар эгээл түрүүшынхеэ Ярославльһаа сэхэ Финлянди нефть абаашагдаһан байна. Энээнэй урда тээ эндэхи нефть түмэр замаар Хара далайн гү, али Балтиин далайн портдо абаашагдадаг, тэндэ нефть зөөдэг далайн онгосодо эюулэгдэдэг һэн. Мүнөө гол мүрэнэй танкернуудаар сэхэ зөөгдэхэ оолоо. Хүсэ ехэтэй хэдэн танкернууд энэ жэл Волгоһоо Финляндиин ниислэл хото нефть абаашажа байха юм. Түрүүшын «Волгонефть-17» гэдэг танкер 4 мянган тонно машинын тоһо ашаад, Каспиин далайн портһоо Хельсинки ошохоор зорибо.

Туршалгын эдэ рейсүүд хадаа дотоодын уһан замаар ябажа, Советскэ Союзтай хилэ нэгэтэй оронуудай олон портнуудта экономическа ашагтайгаар ашаа зөөжэ болохо техническэ арга боложыемнай гэршэлнэ.

Игорь ТВЕРСКОЙ,
АПН-эй корр.

ХИЛЫН САANAHAA
ТЕЛЕФОН • ТЕЛЕГРАФ • РАДИО

ЕВРОПОДОХИ ЭБ НАЙРАМДАЛ, АЮУЛГҮЙ БАЙДАЛ ХАНГАХА ПРОГРАММА

Варшавска договорто хабаададаг гүрэнүүдэй Политическэ консультативна комитедэй Бухарестдэхи зүблөөнэй дүнгүүд тухай гадаадын оронуудай хэблэл үргэнөөр бэшэнэ.

БОЛГАРИ

Варшавска договорто хабаададаг гүрэнүүдэй Политическэ консультативна комитедэй Бухарестдэхи зүблөөнэй шиидхэбэринүүдые Болгариин хэблэл үргэнөөр тайлбарилна.

Бүхы дэлхэй дээрэхи эб найрамдалай бата бэхи түшэг тулгуури байһанаа Варшавска договорто хабаададаг оронууд үшөө дахин лаблан харуулаа гээд «Работническо дело» гэжэ газетэ редакционно статья соогоо бэшэнэ.

Европодохи эб найрамдал, аюулгүй байдал бэхижүүлхэ түсэбые — таарамжатай һайн үргэн программые Варшавска договорой гэшүүн гүрэнүүд дурадхана гээд «Отечествен фронт» газетэ тэмдэглэнэ.

Америкын империализмын эзэрхэг түримхэй ябуулгануудые хэжэ байхада ниитэ жагсаалтай, һайн холбоо барисаатай, дайшалхы революционно һанал нэгэдэлгэтэй байхамнай тусгаар шухала удха шанартай гэжэ социалис оронууд эли тодоор ойлгоно гээд «Земледелско знаме» газетэ бэшэнэ.

ПОЛЬШО

Европодохи эб найрамдал, аюулгүй байдал бэхижүүлхэ тухай Декларациие Варшавска договорто хабаададаг гүрэнүүдэй Политическэ консультативна комитедэй зүблөөнэй баталан абаһые Польшын газетэнүүд үргэнөөр тайлбарилна. Деклараци хамтаараа ябуулга хэхэ таатай һайн программа болоно гэжэ газетэнүүд онсолон тэмдэглэнэ. Европодо зэбсэгтэ тулалдаанай һүжэрхэ аюулые зайсуулха, ниитэ хүнэй болбосоролой болон дэбжэлтын, мүн бүхэдэлхэйн политикын центрнүүдэй нэгэн болоогшо манай түби дээрэ аюулгүй байдалые хамтаараа лаб һайнаар хангаха гээшэ энэ программын зорилгонь болоно гээд «Трибуна люду» газетэ тэмдэглэнэ.

Европодохи аюулгүй байдалай асуудал эб найрамдалай түлөө тэмсэдэг Европын бүхы гүрэнүүдэй хамтын хүсэлэл оролдолгоор шиидхэгдэжэ шадаха гэжэ Деклараци соо хэлэгдэнэ гээд «Трибуна люду» газетэ тусгаар анхарал хандуулна.

Европодохи эб найрамдал, аюулгүй байдал бэхижүүлхэ тухай Деклараци уласхоорондын түүхэтэ удха шанартай документ болоно гэжэ «Жолнеж вольности» гэжэ газетэ бэшэнэ.

Декларациие «Эб найрамдал хангаха таарамжатай һайн программа болоно» гэжэ «Штандар млодых» газетэ нэрлэнэ.

РУМЫНИ

Вьетнамда США-гай эзэрхэг түримхэй ябуулга хэжэ байһан тушаа Варшавска договорто хабаададаг гүрэнүүдэй Политическэ консультативна комитедэй зүблөөнэй баталан абаһан мэдүүлгэ хадаа Вьетнамай асуудал тусгаар удха шанартай гэжэ тэрээндэ гар табиһан оронуудай тоолодог байһые гэршэлжэ үгэнэ, вьетнам арадай тэмсэлые дэмжэхын, эб найрамдал аршалан хамгаалхын, бэхижүүлхын тулада эрид шанга хэмжээ абахаар эдэ гүрэнүүдэй шиидэнги байһыень харуулна гээд «Скынтейя» газетэ бэшэнэ. Мэдүүлгые уласхоорондын ехэ удха шанартай документ, баатарлиг вьетнам арадтай зүблөөндэ хабаададаһан социалис гүрэнүүдэй һанал нэгэдэлгые хүсэтэ ехээр харуулһан ябадал болоно гэжэ газетэ түрүү бэшэг соогоо тоолоһон байна.

Вьетнамда хэжэ байһан бузгай муухай гэмтэ хэрэгэйнгээ түлөө харюусалгаһаа зайсажа шадахагүйбди гэжэ американ эзэрхэг түримхэйшүүл, тэрээндэ туһалагшад ойлгохо ёһотой гээд газетэ мэдүүлнэ.

ФИНЛЯНДИ

США-гай эзэрхэг түримхэй ябуулгые европынхидһоо холо боложо байһан нютагай удха шанартай хэрэг гэжэ хэн нэгэн тоолодог байгаа һаа, Вьетнам тухай асуудалаар Бухарестдэхи зүблөөнэй мэдүүлгэтэй танилсаад байхадаа, тэрэ өөрынгөө һанамжые хубилгаха баатай болоно. Вьетнамда США-гай хэжэ байһан эзэрхэг түримхэй ябуулга тушаа Варшавска договорто хабаададаг гүрэнүүдэй хэлэһэн мэдүүлгын удха шанарые «Кансан Уутисет» газетэ иигэжэ тайлбарилна.

ИТАЛИ

Варшавска договорто хабаададаг гүрэнүүдэй Политическэ консультативна комитедэй хүдэлмэриин дүүрэһые, тусхайлбал Европодохи эб найрамдал болон аюулгүй байдал бэхижүүлхэ тухай Декларациие тайлбарилхадаа, «Унита» газетэ «Социалис оронуудай нэгэдэл бэхижээ» гээд гаршаг үгэһэн байна.

Ямаршье ондоо гүрэнэй оруулһан дурадхалые социалис оронуудай хаража үзэхөөр бэлэн байһан баримта тухай документ соо тусгаар хэлэгдэнхэй. Энэ Деклараци Европын оронуудай хоорондохи харилсаануудта ниитэ эрьелтэ хэхые болотоор уряална гээд газетэ тэмдэглэнэ.

ФРАНЦИ

«Бухарестдэхи зүблөөнэй шухала удха шанар бүгэдэндэ элитэ» гээд «Юманите» газетэдэ тэрэнэй главна редактор Рене Андрие түрүү бэшэг соогоо тэмдэглэнэ. Энэ статьянь «Европо ба эб найрамдал» гэжэ гаршагтай. «Вьетнамда Америкын хэжэ байһан эзэрхэг түримхэй ябуулга тушаа мэдүүлгэ американ эзэрхэг түримхэйшүүлдэ уридшалан һануулга болоно гэжэ бэшэхэ зуураа. Европодо эб найрамдал, аюулгүй байдал бэхижүүлхэ тухай деклараци дэлхэйн хоёрдохи дайнай хойшолонгуудые усадхахын тулада, манай түби дээрэ аюулгүй байдал хамтаараа сахиха гурим хангахын тулада бүхы арга боломжонуудые хэрэглэхэ тушаа социалис оронуудай нэгэн һаналтайгаар шиидхэбэри гаргаһые элирхэйлэн харуулна» гээд автор үргэлжэлүүлэн бэшэнэ.

(ТАСС).

АРАДАЙ РЕВОЛЮЦИИН ОЙЕ МОНГОЛ ОРОН ҺАЙНДЭРЛЭБЭ

УЛААН-БААТАР, июлиин 11. (ТАСС). Национальна һайндэрөө — монгол арадта дэбжэлтын, хүгжэн һалбаралгын гэгээн гэрэлтэ зам нээжэ үгэһэн арадай революциин 45 жэлэй ойе Монгол Арадай Республика мүнөөдэр баяр баясхалантайгаар тэмдэглээ.

Монголой ниислэл Улаан-Баатар һайндэрэйхеэр гоёон шэмэглэгдэнхэй. Улаан, сэнхир, хүхэ тугууд хаа хаанагүй намилзана. Городой хүн зон мүнөө үглөөгүүр эртэ үндэрлөө. Бэроотой байгаашье һаань, монгол арадай алдарта хүбүүн—Сухэ-Баатарай нэрээр нэрлэгдэһэн городой түбэй талмай тээшэ тэдэнэр үглөөгүүрһээ эхилэн ошоо. Эндэ парад, ажалшадай демонстраци болоо. Парти болон арадай бата бэхи нэгэдэлые, Монголой эргэ үртын газар дээрэ социализм байгуулха ехэ зорилгонуудые ажалшадай бэелүүлхээр бэлэн байһые парад болон демонстраци харуулаа.

Арадай Ехэ Хуралай Президиумэй Түрүүлэгшэ Ж. Самбу үдэрынь түбэй талмай дээрэ национальна спортивна һайндэрэй нээгдэһэн тухай соносхоо.

Арадай Ехэ Хуралай Президиум, Монголой Арадай Республикын Министрнүүдэй Совет үдэшэнь ехэ уулзалга хээ.

Аргентинын дотоодын хэрэгүүдэй министрэй мэдүүлгэ

ГАВАНА. (ТАСС). Аргентинын дотоодын хэрэгүүдэй министр Энрикэ Мартинес Пас хэблэлдэ зорюулан мэдүүлгэ хэхэдээ иигэжэ заагаа. Ороной президент генерал Хуан Карлос Онгания «засагай бүрин эрхэтэйгээр» ороноо хүтэлхэ, сэрэгэй правительствын өөртөө «хүндэ хүшэр зорилго»-даажа абаһан дээрэһээ гражданска правительствые һая наашадаа байгуулха аргагүй. Энээн тухай Пренса Латина агентствын корреспондент Буэнос-Айресһаа мэдээсэнэ.

Өөрынгөө түсэбүүдые бэелүүлхээр шэнэ правительствын түрүүн хараалһан арбан жэл үшөөл дутамаг байжа магад гээд тус прaвительствын министр мэдүүлһэн байна.

ФРАНЦИ. Вьетнамда США-гай хэжэ байһан эзэрхэг түримхэй ябуулгые буруушааһан ехэ митинг Парижда американ посольство шадарай талмай дээрэ болоо. Вьетнамай Демократическа Республикые бомбодолгые болюулха, вьетнам арадай хэрэгүүдтэ Америкын хамааралсалгада эсэс табиха эрилтэ хэһэн лозунгнуудые манифестантнууд барижа ябаа. Зураг дээрэ: демонстраци боложо байна.

Кейстоной—ТАСС-ай фото.

ТУҺАТАЙ, ҺОНИН ХӨӨРӨӨН

ШҮДЭНЭЙ ҮБШЭН БУУРУУЛХА ШЭНЭ АРГА

Хүн түрэлтэнэй анха бии болохо үедэ үбшэн бууруулха асуудал гараһан түүхэтэй. Археологическа малталга хэхэдэ, эртэ урда сагай хүнүүдэй үбшэн, шүдэнэй хүнды руу шулуу, яһа, заримдаа модо хэжэ бүтүүлдэг байһан ушар яһала дайралдадаг. Манай үни холын эшинсэг хулинсагуудай шүдөө хорхойдо эдюулээд, гараһан нүхыень шулуугаар, модоор бүтүүлхэдээ, хэды ехэ үбшэн тэсэдэгыень мэдэжэ ядахаар бэшэ. Дунда зуун жэлэй үедэ, үһэ хиргадаг хүдхэшүүлэй шүдэ аргалдаг сагташье, шүдэнэй үбшэнтэй тэмсэхэ хэрэгтэ үлүү һайн юумэ байгаагүй гэдэг. Барга бүдүүлиг тэдэ аргашад үбшэн болюулхамнай гээд, хүнэй шүдэ руу шаадаг, үдьхэлдэг байгаа.

Шүдэнэй үбшэн бууруулха хүдэлмэри мүнөөшье хэгдэдэг. Манай эмшэд хүнэй үбшэн болюулха гол зорилго урдаа табижа, шэнжэлгэ бэдэрэлгын ехэхэн хүдэлмэри хэжэ байдаг. Ямаршье үбшэн хүнэй бэедэ хоро хүргэдэг. «Үни удаан үргэлжэлһэн ехэ үбшэн гээшэ, ехэ шуһа гээһэнтэй адли, хүнэй ами наһа алдахуулдаг юм,— гэжэ ородой агуу ехэ хирург Н. И. Пирогов тэмдэглэһэн. Шүдэнэй үбшэн бууруулха гээшэ амархан хэрэг бэшэ. Шүдэнэй дүрбэлжэн миллиметр бүхэндэ 75 мянга хүрэтэр һудаһанай һалаа бии байдаг. Бултадаа мэдэрэлтэй юм. Шүдэнэй үбдэхые болюулха гэжэ эмшэд үнинһөө хойшо оролдодог байһан. Уэлз гэдэг врачай «зориг оруулдаг зай» гэдэгые хэрэглэһэнһээ уламжалан, анестезиологи гэжэ шэнэ ёһоной эрдэм ухаан мүндэлһэн байна. Иимэ аргын олдоогүй һаа, мүнөө үеын медицинэ, илангаяа хирурги, хүгжэжэ шадахагүй бэлэй.

Гэбэшье шүдэ аргалагшад, шүдэ хэгшэд мүнөөшье шүдөө үбдэһэн хүнүүдэй зобохые харахадаа һанаагаа зободог юм. Мүнөө шүдэнэй үбшэн эмшэлүүлхэдээ яһала тэсэхээр болонхой аабздаа. Врачнуудай гол зорилго гэбэл—шүдэнэй үбшые огтолон болюулха ябадал болоно бшуу. Зарим ушарта врачнууд шүдэнэй үбшэн бууруулха тусхай шэнжэтэй эм түрхидэг. Теэд тэрэнь түрхигдэһэн шүдэнэй газаа талын хубиие үрэмдэхэдэ баһал үбдэжэ эхилдэг. Тиихэдэнь мүйлэ руу новокаинаар таридаг юм. Тиихэдэ шүдэн нилээд удаан үбшэлхөө болидог байна.

Энэй хүсөөр шүдэнэй үбшэниие бууруулхаһаа гадна, үшөө ондоошье арга бии байха. Шүдэ үрэмдэхэдэ олон һудаһан таһаржа, ехэ үбшэнтэй байдаг шуу. Шүдэ үрэмдэхэдөө, үбшэнгүй байхынь тула тааруу арга үргэнөөр хэрэглэдэг. Һүүлэй жэлнүүдтэ үрэмдэдэг карбидна, үйрхэй алмаз табиһан машинанууд бии боложо. Хурса отолууртай хадаа тэдэ машинанууд үбшэгүйгөөр үрэмдэдэг. Манай орон алмазаар баян шуу. Мүн хэмэл аргаарщье мүнөө алмаз үйлэдбэрилдэг. Тиимэһээ, һаяын сагта шүдэ аргалдаг газарнууд иимэ шэнэ түхэлэй машина, түхеэрэлгээр хангадаха байха.

Үрэмдэдэг түхеэрэлгын хаба шадабаринь тэрэнэй эрьелдэсэһээ дулдыдадаг. Үрэмдэдэг юрын машинанууд үлүүсэ түргэн бэшэ—минута соо 3—6 мянга эрьелдэдэг. Һаяхан Волгоградай тусхай оньһото завод шүдэ үрэмдэхэ шэнэ түхэлэй машина гаргажа эхилээ. Тэдэ машинанууд минута соо 25—30 мянга эрьелдэнэ. Теэд энэшье машиные түйлай түргэн гэжэ хэлэхын аргагүй. Шүдэ үрэмдэдэг турбинна машинанууд минута соо 300 мянга эрьелдэдэг байна. Иимэ шэнэ түхэлэй үрэмдэдэг машинанууд шүдэ аргалдаг газарнуудта туршагдаад, олоор үйлэдбэрилхые дурадхагдаа.

Орой доо үбшэнгүйгөөр—ультро-абяагаар шүдэ үрэмдэхэ тон шэнэ арга тухай мэдээсэл хэдэн жэлэй урда тээ газетэдэ тунхаглагдаа һэн. Олон туршалга амитадай шүдэндэ хэһэнэй удаа шэнэ аргын һайн байһаниинь элирүүлэгдэжэ бэлэй. Ультро-абяан шүдэнэй һудаһанда бури һайн нүлөө үзүүлнэ гэжэ элирһэн байгаа. Теэд тиимэ шэнэ түхэлэй машинанууд хаана гээшэб, юундэ мүнөө болотор манай поликлиникэнүүдтэ үгыб?— гэжэ асуухаа байна ёһотойт. Теэд ультро-абяан гээшэмнай шүдые сэхэ бэшэ, харин тусхай шэнгэн холисо дамжан, шүдэ үрэмдэдэг юм. Тэрэ холисонь хөөһэтэжэ, үбшэн шүдые врачһаа далдалан, һаад ушаруулдаг муутай.

Шүдөө үбдэһэн хүнүүд врачай кабинедтэ ороходоо гү, али бури гартаа байхаһаа абан, шүдымни үбдэхөөхэнь бэзэ гэжэ һананхай, зүрхэ алдадаг байха юм. Тиимэ хүнүүд үбшэнтэй бэшэшье һаань, ехээр айдаг, һалганадаг. Иимэ хүнүүдтэ юугээр туһалхаб? Профессор М. В. Комендантовагай хүтэлбэри доро Москвадахи шүдэ аргалалгын институдай бүлэг эрдэмтэд шүдэ бадайруулдаг тусхай эм бии болгоо. Тэрэ эм дотор наркотигшье, хүниие унтуулха зүйлшье оруулагдаагүй. Иимэ шэнэ ёһоной эм уһанай һүүлээр 15—20 минута болоод байхада, үбдэхэнь аа гү гэжэ сэдьхэхээ, айха түдэгэсэхээ болидог. Мүнөө тиимэ түхэлэй эмые фармацевтическэ промышленность үйлэдбэрилжэ эхилээ.

Үшөө нэгэ шэнэ арга тухай хөөрэһүү. Дуратай хүгжэмөө шагнаһан хүн хамаг юумэеэ мартажархидаг. Оглоошье һаа заримдаа «дуулахагүй» юм. «Хүгжэм шүдэнэй үбшэ һамааруулхагүй юм аа гү?»—гээд туршалга хэжэ үзэглөө. Тон болохотой юумэ байшаба. Эмнүүлхээ ерэһэн хүнэй үбшэн шүдые үзөөд, тобшолол хэһэнэйнгээ һүүлээр: «Ямар хүгжэмдэ дуратайб та?» — гэжэ врач ябууд асуудаг байха. Тиигэһэнэй һүүлээр хүгжэм яажа шанга болгохоб, хүгжэмые абяагаар лагаад һэлгэхэб гэжэ заадаг, үбшэнтэнэй шэхэндэ наушник зүүлгэдэг. Врачта ерэһэн хүн 2—3 минута соо хүгжэм шагнаад үбшэнөө мартадаг. Тэрэ үеэр үбшэн шүдыень аргалжа эхилдэг. Шүдэнэй ехээр үбдэхэ, тума тэрэ шуугае ехэ болгодог байна. Шүдэнэй үбшэниие бууруулха эмшье врачта бии байдаг. Хэрэгтэй болоо һаань—тэрэ эм хэрэглэхэ ха юм. Харин үбшэнтэн олонхи ушарта хүгжэм болон абяагаар һамааруулаад, шүдэнэйнгөө үбдэһыень ехээр ойлгодоггүй.

Һаяын жэлнүүдтэ хүнүүд юрэдөө шүдөө үбдэхөө болихол байха. Энээнтэ лаб этигэнэбди.

В. КУРЛЯНДСКИЙ,
профессор.

ПРАВДА БУРЯТИИ

Мүнөөдэрэй номерто

Нэгэдэхи хуудаһанда: РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Указ. КПСС-эй ЦК-да, СССР-эй Министрнүүдэй Соведтэ. Түрэл орон доторнай. «Бог үбһэнтэй самолёт тэмсэнэ» гэһэн А. Сурмачай фоторепортаж. Зэдын аймагай XXI партсъездын нэрэмжэтэ колхозой луговод С. Таракановскиин корреспонденци.

Хоёрдохи хуудаһанда: Улаан-Үдын городской выставкэһээ репортаж. Партиин хүдөөгэй райкомуудай пленумүүд тухай мэдээсэл. «Социалис мүрысөөн тухай бодолнууд» гэһэн рубрика доро «Үгын үнэ сэн» гэһэн статья.

Гурбадахи хуудаһанда: хилын саанаһаа мэдээсэл. ТАСС-ай материалнууд.

Дүрбэдэхи хуудаһанда: нютаг нютагай һонин.

Редактор Ц. О. ОЧИРОВ.

Манай адрес, телефонууд:

АДРЕС ОБЪЕДИНЕННОЙ РЕДАКЦИИ: гор. Улан-Удэ, улица Ленина, 35. Телефоны: редактора—23-67, зам. редактора—38-42, зам. редактора—35-84, секретариата—27-37, отделов: сельскохозяйственный—47-59, 35-14, промышленный—48-69, 33-61,

Улица ЛЕНИНА, 26. Телефоны отделов: партийной жизни—40-49, идеологический—24-74, 60-21, советского строительства и быта—34-93, рабселькоров и писем—25-41, 38-30, информации—34-05 и переводов — 24-74.

гор. Улан-Удэ, типография управления по печати при Совете Министров Бурятской АССР.

Н-03537. Зак. № 515.